

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Štraus

Globalizacija nogometa

Bosmanov proces in posledice na nogometnem trgu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Štraus

Mentor: izr. prof. dr. Jernej Pikalo

Globalizacija nogometa

Bosmanov proces in posledice na nogometnem trgu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Za vso podporo se zahvaljujem svoji družini, prijateljem in Aleksandri za spodbudne besede in pozitivno energijo ter mentorju za strokovno pomoč.

GLOBALIZACIJA NOGOMETA

BOSMANOV PROCES IN POSLEDICE NA NOGOMETNEM TRGU

Vzpostavitev svetovnega nogometnega trga, povečanje mobilnosti igralcev, vlaganje tujega kapitala v klube ter vpletenost tradicionalnih in alternativnih medijev v šport so jasni pokazatelji, da je globalizacija posegla tudi v svet nogometa. Globalizacija nogometa je vidna tako na igrišču, saj posamezne klube zastopajo igralci različnih narodnosti, kot tudi v ostalih segmentih nogometnega sveta. Igralci, klubi in nogometne organizacije so ključni, vendar ne edini akterji v nogometu. Število udeleženih akterjev v nogometu se povečuje, zato je nujno, da pravila in zakoni uravnavajo odnos med njimi na nogometnem trgu. Iz tega izhaja tudi teza diplomske naloge, da je bil Bosmanov proces mejnik v nogometu, saj je vplival na vse akterje, ki sodelujejo v nogometu, in tudi na institucije EU. Pravice igralcev se povečajo v odnosu s klubi, igralci pa dobijo tudi večjo svobodo pri odločanju o nadaljnji karieri. Prav tako je izid procesa vplival na sodelovanje institucij EU in športnih avtoritet, ob tem pa je EU postala pozorna na usklajenost športnih pravil s pravom EU. Nogometna pravila, ki so do Bosmanovega procesa ščitila klube in organizacije, se spreminjajo tudi v korist igralcev, saj slednji sedaj sodelujejo pri nastanku novih pravil.

Ključne besede: globalizacija, šport, nogomet, Bosmanov proces

GLOBALIZATION OF FOOTBALL

BOSMAN CASE AND CONSEQUENCES ON FOOTBALL

The establishment of the world football market, the increased mobility of players, foreign capital investments in clubs, and the involvement of traditional and alternative media in sports are clear indicators that globalization has influenced the world of football. The globalization of football is visible both at football grounds – since players of different nationalities can represent any club – and in other football segments. Players, clubs, and football organizations are of key importance, but these are not the only actors in football. The number of the involved football actors is increasing and that is why it is necessary that rules and laws regulate their relationships in the football market. Hence, the thesis explored in the present paper is that the Bosman case marked a turning point in football, since it affected all football actors and EU institutions. Players gained more rights in relation with the clubs and, what is more, they enjoy greater freedom in deciding on their further career. The court ruling also resulted in the cooperation between EU institutions and sports authorities, bringing the conformity of sports rules with EU legislation to the EU's attention. Football rules that used to protect clubs and organizations before the Bosman case are changing in favour of the players, since now they too collaborate in the process of creating new rules.

Key words: globalization, sport, football, Bosman case

KAZALO

1	UVOD.....	9
2	ZGODOVINSKI PREGLED ŠPORTA.....	11
2.1	ZGODOVINSKI RAZVOJ NOGOMETA	15
2.1.1	<i>Nastanek modernega nogometa.....</i>	<i>17</i>
2.2	GLOBALNA RAZŠIRJENOST NOGOMETA	19
3	GLOBALIZACIJA.....	23
3.1	POJEM GLOBALIZACIJA.....	23
3.2	GLOBALIZACIJA NOGOMETA	25
3.3	RAZVOJ MEDIJSKE TEHNOLOGIJE IN KOMERCIALIZACIJA ŠPORTA.....	29
3.4	ŠPORT IN ŠPORTNIKI KOT BLAGO	31
3.5	GLOBALIZACIJSKI PROCES V ŠPORTU KOT ŠIRJENJE ZAHODNIH IDEJ	33
4	ŠPORT NA RAVNI EU.....	34
4.1	ŠPORT IN PRAVO.....	34
4.1.1	<i>Evropsko sodišče</i>	<i>36</i>
4.2	NOGOMET V EU	37
5	ŠTUDIJA PRIMERA: BOSMANOV PROCES	40
5.1	STANJE PRED BOSMANOVIM PROCESOM.....	40
5.2	PRIMER WALRAVE IN KOCH.....	41
5.3	PRIMER DONA	42
5.4	BOSMANOV PROCES	43
5.5	TOČKE SPORA.....	45
5.6	ODLOČITEV SODIŠČA V PRIMERU BOSMAN.....	49
5.7	ODZIVI PO RAZSODBI.....	50
5.7.1	<i>Odziv UEFE.....</i>	<i>52</i>
5.8	STANJE PO BOSMANOVEM PROCESU.....	53
5.9	NOVOSTI NA NOGOMETNEM TRGU PO BOSMANU.....	56
5.9.1	<i>Priznanje FIFPro</i>	<i>56</i>
5.9.2	<i>Nov transferni sistem.....</i>	<i>57</i>
5.9.3	<i>Pravilo doma vzgojenega igralca in pravilo 6 + 5.....</i>	<i>59</i>
6	ZAKLJUČEK.....	61
7	LITERATURA.....	63

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

AFC	Azijska nogometna konfederacija <i>(Asian Football Confederation)</i>
BFA	Belgijska nogometna zveza <i>(Belgian Football Association)</i>
CAF	Afriška nogometna konfederacija <i>(Confederation Africaine de Football)</i>
CONCACAF	Nogometna konfederacija Severne, Srednje Amerike in Karibov <i>(Confederacion Norte-Centro-americana y del Caribe de Futbol)</i>
CONMEBOL	Južnoameriška nogometna konfederacija <i>(Confederacion Sudamericana de Futbol)</i>
ECJ	Evropsko sodišče <i>(European Court of Justice)</i>
EU	Evropska unija <i>(European Union)</i>
FAE	Angleška nogometna zveza <i>(Football Association of England)</i>
FFF	Francoska nogometna zveza <i>(Federation Francaise de Football)</i>
FIFA	Mednarodna federacija nogometnih zvez <i>(Federation Internationale de Football Association)</i>
FIFPro	Mednarodna federacija sindikatov profesionalnih nogometašev <i>(Federation Internationale Des Associations de Footballeurs Professionels)</i>
FIGC	Italijanska nogometna zveza

	<i>(Federazione Italiana Giuoco Calcio)</i>
ICSSPE	Mednarodni svet za športno znanost in telesno vzgojo <i>(International Council of Sport Science and Physical Education)</i>
MLB	Ameriška profesionalna bejzbol liga <i>(Major League Baseball)</i>
NBA	Ameriška profesionalna košarkarska liga <i>(National Basketball Association)</i>
NFL	Profesionalna liga ameriškega nogometa <i>(National Football League)</i>
NHL	Ameriška profesionalna hokejska liga <i>(National Hockey League)</i>
NZS	Nogometna zveza Slovenije
OAS	Organizacija ameriških držav <i>(Organization of American States)</i>
OFC	Nogometna konfederacija Oceanije <i>(Oceania Football Confederation)</i>
SPINS	Sindikot profesionalnih igralcev nogometa Slovenije
UCI	Mednarodna kolesarska zveza <i>(Union Cycliste Internationale)</i>
UEFA	Evropska nogometna zveza ali združenje evropskih nogometnih zvez <i>(Union of European Football Association)</i>

1 UVOD

Nogomet je igra, ki se je v zadnjem stoletju razvila ter razširila po vsem svetu, obnorela je množice in s pomočjo sodobne tehnologije postala povsod še bolj dostopna. Razvoj tehnologije vpliva na družbeno življenje ter tako posledično tudi na nogometni svet. Ne spreminja se le igra sama, temveč tudi dogajanje, ki obkroža nogometno igro. Razlika med igranjem nogometa, od najpreprostejše oblike, kjer prijatelji med seboj igrajo nogomet na ulici, do nogometne tekme med dvema velikima kluboma, je velika. Število akterjev, ki so vključeni v to dogajanje, se tako nenehno povečuje. Igralci, navijači, trenerji, uprave klubov, športne institucije, sponzorji, uradne osebe, politični veljaki, menedžerji in mediji so vedno bolj prisotni v svetu nogometa in prav zaradi tolikšnega števila udeležencev je nujno dobro sodelovanje med njimi.

V diplomski nalogi želim dokazati, da je bil Bosmanov proces ključni mejnik za nadaljnji razvoj nogometnega trga. V sodobnem nogometnem svetu je bistveno sodelovanje vseh vpletenih akterjev v dobrobit nogometne igre same. Bosmanov proces zamaja temelje tedanjega nogometnega sveta, poruši meje in nogometni trg postane neomejen. Odločitev Evropskega sodišča v tem primeru pa je pomemben trenutek v nogometu, saj je v nadaljnjih letih opaziti veliko sprememb, predvsem v množičnem prehajanju igralcev iz vseh kontinentov v evropske klube ter povečevanju tujih investicij. Sodelovanje med igralci, klubi in zvezami se izboljšuje, a kljub temu ni na zadovoljivi ravni.

Razvoj tehnologije, predvsem množičnih medijev – interneta in televizije, je pripomogel k mnogim spremembam v nogometu. Nogomet ni več samo igra, temveč je postal spektakel in posel, v katerem so tudi igralci sami postali proizvod, ki se ga izdeluje in prodaja. Z globalizacijo je ta intenzivnost dogajanj ves svet povezala in ga naredila dostopnejšega, a hkrati tudi zapletenejšega za vse vključene akterje.

Diplomska naloga temelji na študiji primarnih in sekundarnih virov. V nalogi predstavim študijo Bosmanovega procesa ter številne novosti, ki so rezultat sodelovanja nogometnih akterjev prav zaradi primera Bosman.

Diplomsko nalogo začenjam z zgodovinskim pregledom športa od antike, prek srednjega veka do sodobnosti. Podana je definicija pojmovanja sodobnega športa ter razlike med profesionalnim, amaterskim in rekreacijskim športom. Sledi podrobnejši razvoj nogometa od prvih oblik nogometne igre, ki so jo v različnih oblikah igrali v Aziji, Latinski Ameriki in Evropi, do rojstva sodobne nogometne igre v Angliji in nastanka modernega nogometa. Poglavlje se zaključi z globalno razširjenostjo nogometa ter ustanovitvijo federacij ter krovne nogometne organizacije FIFA.

V naslednjem poglavju definiram pojem globalizacija in pet konceptov, ki razlagajo proces globalizacije. Globalizacijski proces v nogometu predstavim s poudarkom na razvoju medijske tehnologije in ublagovljenja športnikov. Predvsem se osredotočim na televizijske prenose, ki imajo velik vpliv na sam šport, in seveda tudi nogomet. Nogomet je možno spremljati povsod, ima globalno občinstvo in tudi nogometaši so postali blago, ki ne pozna meja.

V nadaljevanju opišem stanje športa na ravni EU, predvsem na področju pravne urejenosti. Šport se pravno ureja na pravnih podsistemih, ki so nastali prav zaradi športne problematike ter kompatibilnosti športnih pravil s pravom EU. V teh podsistemih deluje t. i. mehko pravo. Nogomet ima v Evropi veliko veljavo in tako je povezava EU in nogometa nujna in zaželjena, kar opišem v zadnjem delu poglavja, kjer so omenjene besede predsednika UEFE, s katerimi nazorno pokaže, da je sodelovanje evropske nogometne avtoritete in institucij EU nujno. S tem bodo postavljeni trdni temelji v dobrobit nogometa in športa ter sodelovanja z institucijami EU.

V petem poglavju se ukvarjam s študijo Bosmanovega procesa, ki se je leta 1995 z odločitvijo Evropskega sodišča končal ter imel širše vplive in posledice na nogomet in šport. Tu podam analizo primera in stališča vpletenih akterjev v proces ter zaključim s spremembami, ki jih je proces prinesel.

Zadnje poglavje diplomsko nalogo smiselno zaokroži v homogeno celoto.

2 ZGODOVINSKI PREGLED ŠPORTA

Zgodovina športa je del splošne zgodovine. Stara je toliko kot je staro človeštvo in igra človeka. Skozi različne faze razvoja se je ta dejavnost spreminjala in dopolnjevala: od najelementarnejših oblik telesnih vaj v praskupnosti do modernih športnih panog sodobnega športa danes. To kaže, da so se zakonitosti športa skozi čas spreminjale, predvsem v odvisnosti od družbene biti (Šugman 1997, 11).

Razne oblike iger so sestavni del kultur vseh civilizacij, na vseh stopnjah razvoja, na vseh straneh in kontinentih sveta. V svojem obstoju se je igra prepletala s kultom, magijo, umetnostjo in vojaškimi veščinami (Šugman 1997, 14).

Gibanje (danes imenovano motorika) in igra (ne glede na vrsto) sta pomembni sestavini športa in kot taki, imanentni funkciji človeka od njegovega obstoja. Sta razvojno pogojeni. Nastali sta ob prehodu človeka na pokončno hojo in sprostitev rok, od lokomocije na eni strani ter oblikovanju človeka kot družbenega bitja (pod vplivom specifičnega dela – izdelovanje orodja) na drugi strani. Človek je z zavestno in smotno dejavnostjo preoblikoval svet, družbo in seveda tudi samega sebe. Na začetku je bil interes človeka usmerjen na aktivnosti za preživetje, z izpopolnjevanjem delovnega orodja pa se je zmanjševalo fizično delo. Zaradi tehničnega napredka ni bilo potrebe po dnevnem pridobivanju hrane, zato je človek postopno pridobival prosti čas. Tako se je oblikovala potreba človeka po igri povezani z motoriko, ki postopno vodi v gimnastiko in kasneje v šport (Šugman 1997, 12).

Šport je nadrejen in danes v svetu prevladujoč tērmin za dejavnost, ki temelji predvsem na gibanju/motoriki. Obstaja več definicij športa, vendar je za naše razumevanje najpopolnejša definicija ICSSPE,¹ Športnega manifesta iz leta 1968, ki pravi: »Vsaka

¹ Organizacija je bila ustanovljena leta 1958 v Parizu, pod imenom Mednarodni svet za šport in telesno vzgojo (ICSPE). Leta 1982 se preimenuje v ICSSPE, saj v ime dodajo športno znanost in se sedaj imenuje Mednarodni svet za športno znanost in telesno vzgojo. Cilji organizacije so: prispevati k zavesti o človeških

telesna dejavnost, ki ima značaj igre in obsega možnosti boja samega s seboj, z drugimi ali s prvinami narave, je šport. Če ima ta dejavnost značaj tekmovanja z drugimi, jo je treba izvajati v viteškem duhu. Ni športa brez fair playa.« (Šugman in drugi 2002, 23)

Šport je v vsej svoji zgodovini družbeno in sočasno razredno pogojen. Podreja se njenim potrebam in zahtevam. Lahko služi kot zabava in razvedrilo, drugič je močno sredstvo obrambe za ohranitev, vzpostavitev ali celo rušenje političnega (družbenega) sistema. Je močno sredstvo vzgoje, srečamo pa ga tudi kot strogo določeno dejavnost ali kot potrebo po dobri kondicijski pripravljenosti. Šport je v svojem bistvu kulturni pojav in kot tak je v domeni človeka, njegovega intelekta, vedenja, dožemanja. Prav zaradi tega se nenehno spreminja, razvija, oblikuje in preoblikuje, kakor se spreminja človekova miselnost, sistem vrednot, njegove tehnične in materialne možnosti (Šugman 1997, 28).

Dejansko je vsak tekmovalni šport v sodobnem svetu oplemenitenje fizičnega napora ali borbe, ki izvira iz antičnega in srednjeveškega obdobja. Od oblik primitivnega lova in bitk, nujnih za preživetje, so tekmovalne igre svoj primarni izvor začele kot religiozni rituali, posvečeni čaščenju bogov, ali kot počastitev spomina na herojskega vladarja. Skozi stoletja je ta verski vidik počasi izginjal (Baker 1982/1988, 1).

Če zanemarimo razvoj športa v praskupnosti in starodavnih civilizacijah, potem moramo reči, da je z nastankom razrednih družb v antičnem svetu, vladajoči razred vzgajal mlado generacijo v duhu ohranitve sistema, zato je imel poseben sistem šolanja otrok, namenjen le svobodnim. Vzgoja in gimnastika (šport danes), ki sta tesno povezani, sta se v posameznih državah razlikovali, bistvo pa je vendarle ostajalo povsod enako. To je zagotoviti nadvlado novooblikovanemu, vladajočemu razredu z vzgojo spretnega,

vrednotah, prirojenih v športu in fizični aktivnosti, izboljšati zdravje in fizično blagostanje ter razviti telesno vzgojo, telesno izobrazbo in šport v vseh deželah na visoko raven. V tej smeri prispeva k ščitenju in razvoju fair playa, sestavi športne etike ter širitvi miru in razumevanju med ljudmi. Podpira sodelovanje med znanstveniki in organizacijami po celem svetu (ICSSPE 2008).

poslušnega, socializiranega in telesno vzdržljivega vojaka. To je veljalo za vse takratne države, še posebej za Šparto, Atene in Rim (Šugman 2002, 36).

Najpomembnejše države antične dobe so bile grške, ki so bile pomorsko in trgovsko usmerjene, in so imele visoko razvito kulturo (umetnost). Manifestacije, ob čaščenju bogov, so vedno bolj dobivale značaj tekmovanja v raznih igrah, še zlasti v »gimnastičnih« (športnih). Igre so bile pomemben gospodarski, kulturni in politični dogodek. Običajno so bile zelo razkošne. Po svojem bogastvu, sijaju in pomenu za prihodnji razvoj športa pa so daleč najpomembnejše olimpijske igre, ki so potekale v Olimpiji na Peloponezu (Šugman 2002, 36).

Začetek olimpijskih iger naj bi bil leta 776 pr. n. št., nekateri trdijo, da celo prej. S prodorom krščanstva je rimski cesar Teodozij leta 394 prepovedal vse prireditve. Ta odločitev je imela daljnosežne posledice tudi za šport. Šele srednjeveško meščanstvo je obnovilo antične oblike športa, se zgledovalo po fevdalcih in zahtevalo enako izobrazbo za svoje otroke. Meščanstvo se je postopno socialno ozaveščalo in dobivalo tudi politično moč. Olimpijske igre so mnogi kasneje želeli obuditi, a to je leta 1894 uspelo šele baronu Pierru de Coubertinu.² Zasnoval je olimpizem svoje dobe, po načelih antičnih olimpijskih iger, in z izvirnimi spodbudami vabil mladino vsega sveta, naj krepí telo in duha (Šugman 2002, 36–40).

Za zgodnje obdobje kapitalizma je značilna uveljavitev modernega športa. Nastal je v Angliji, deželi, v kateri je imel manufaktorni, tovarniški in strojni sistem ogromno premoč nad dotedanjim obrtniškim. Šport, kakršnega poznamo danes, pa je dobival svoje značilnosti šele na začetku 19. stoletja. Do tedaj je šport v Angliji pomenil le zabavo in razvedrilo. Z njim so se ukvarjali plemiči in drugi bogataši, ki so si s to dejavnostjo zapolnili prosti čas. Počasi je vendarle začel prodirati tudi med mladino. Veliko zaslug za

² Pierre de Fredy, Baron de Coubertin (1863–1937) je bil velik športni navdušenec, pedagog in zgodovinar. Bil je ustanovitelj Mednarodnega olimpijskega komiteja, leta 1894. Dve leti po tem so bile organizirane prve olimpijske igre moderne dobe v Atenah (International Olympic Committee 2008).

to je imel Thomas Arnold (1795–1842), vodja kolidža v Rugbyju. Mladino je znal pritegniti s tem, da jo je vključil v sistem treniranja in tekmovanja. Šport je postal vzgojna metoda, saj so začeli povezovati nekatere »plemiške« discipline (lov, jahanje, plavanje, sabljanje) z ljudskimi oblikami športa (tek, rokoborba, boks, veslanje). To je omogočilo nastanek novih oblik športa, uveljavila so se tekmovanja v individualnih in kolektivnih športnih panogah, denimo v veslanju, kriketu, nogometu, hokeju na travi in atletiki (Šugman in drugi 2002, 37).

Sodoben pomen športa pa ni le igra ali fizična aktivnost. Westerbeek in Smith (2003, 52) podata 6 točk, ki dobro opišejo sodobno pojmovanje športa. Šport ima:

- zastavljena in dodobra definirana pravila,
- zapleteno organizacijsko strukturo in močno infrastrukturno ozadje,
- fizični element, ki je vpleten v igro,
- nujno potrebna pri športu sta oprema in primerni prostori,
- v športu vedno obstaja možnost zmage ali poraza,
- moderni šport v okviru tekme oziroma tekmovanja zahteva sodelovanje in nasprotovanje.

V tej točki pa je potrebno pojasniti še eno pomembno podrobnost. Šport je aktivnost, s katero se lahko ukvarja sleherni posameznik, zato je pomembna obrazložitev delitve športa na športno rekreacijo, profesionalni in amaterski šport, saj v diplomski nalogi posvečam pozornost predvsem profesionalnemu športu, nogometu v Evropski uniji.

Sodobno pojmovanje oziroma razlikovanje med profesionalizmom, amaterizmom in športno rekreacijo:

- profesionalizem – profesionalni šport je tisti, v katerem so športniki v delovnem razmerju (posameznik ali skupina) in dobivajo za to plačo. Profesionalci so

poklicni športniki, ki se preživljajo s športom in so v delovnem razmerju v športni organizaciji;

- amaterizem – pri amaterskem športu športniki niso v delovnem razmerju in za športno udejstvovanje običajno ne dobivajo nobenega plačila, lahko pa dobivajo povrnjene materialne stroške in podobno;
- športna rekreacija – pri športu kot razvedrilu je poudarek na človekovem udejanjanju, na ohranjanju in izboljšanju zdravja, sprostitvi in druženju (Šugman in drugi 2002, 28–29).

2.1 Zgodovinski razvoj nogometa

»Nekateri verjamejo, da je nogometna igra stvar življenja ali smrti: zelo sem razočaran nad tem odnosom. Lahko vam zagotovim, da je veliko, veliko bolj pomembna kot to«, Bill Shankly.³

Nogomet imajo nekateri za najpomembnejšo postransko stvar na svetu. To pogosto slišimo pred pričetkom kakšnega velikega nogometnega tekmovanja, pa naj bo to svetovno prvenstvo, evropsko prvenstvo, evropski pokal ali nacionalne lige. Premika in podira meje, omamlja množice, sproži evforijo, včasih anarhijo, lahko pa je tudi povod za vojno.⁴ Igra se domala povsod, na ulicah, poljih, urejenih igriščih, zapuščenih krajih, v njej sodelujejo otroci, mladi in stari, moški in ženske.

³ William »Bill« Shankly, 1913–1981, je bil eden izmed najbolj uspešnih in spoštovanih igralcev, kasneje tudi nogometni menedžer (trener) v Veliki Britaniji (Goldblatt 2006, x).

⁴ Spor, imenovan tudi nogometna vojna med Hondurasom in El Salvadorjem, se je zgodil leta 1969. Vojna med državama je trajala 4 dni. Povod za to naj bi bila kvalifikacijska nogometna tekma za Svetovno nogometno prvenstvo v Mehiki, ki sta jo odigrali reprezentanci Hondurasa in El Salvadorja v sklopu CONCACAF. Spor med državama je bil zaradi ozemlja med državama, na katerem so, tako na eni kot na drugi strani, ilegalno živeli prebivalci obeh držav. Po porazu reprezentance Hondurasa so mejo zaprli, policija pa je pregnala prebivalce Salvadorja, ki so živeli na ozemlju Hondurasa. Državno vodstvo El

Sepp Blatter (v Goldblatt 2006, 5) je leta 2004 v Pekingu, kjer je potekal mednarodno srečanje, posvečeno nogometu in vsem sodelujočim pri nogometni igri (Football Expo), dejal, da je hvaležen Kitajski in njeni zgodovini, saj naj bi se pod vladavino dinastije Han (206 pr. n. št.–221 n. št.) razširila igra *cuju*, ki po načinu igranja in pravilih spominja na nogometno igro, kakršna se igra dandanes.

Te besede predsednika FIFE vseeno ne smemo razumeti dobesedno, a »igra z okroglim predmetom«,⁵ ki spominja na nogometno igro, se je igrala po vsej zemeljski obli. Na Malezijskem polotoku so igrali igro, nekaj med nogometom in odbojko, imenovano *sepak raga*, srednjeveška Japonska je imela igro *kemari*, podobno kitajskemu *cuju*, v Avstraliji pa so Aborigini igrali, po večini v njej brcali, igro imenovano *marn gook*. Prvotni prebivalci Amerike so imeli zelo obsežno ekipno igro z okroglim predmetom, v kateri so odklanjali uporabo rok. Uporabljali so samo noge in sodobnim palicam za kriket podobne predmete (Goldblatt 2006, 6–9).

Tekmovalne igre z okroglim predmetom so bile prisotne skoraj v vseh kulturah antičnega sveta, vendar je imela igra z žogo v osrednji Ameriki največji pomen med tedanjimi prebivalci. V antičnih kulturah, kjer so sedaj države, kot so Mehika, Gvatemala, Belize in Honduras, je bila igra z žogo edina igra. Po zgodovinskih odkritjih naj bi bilo najdeno več kot 1500 igrišč, namenjenih igri z žogo. Od majhnih vasic v džunglah do velikega Majskega mesta Chichen Itza, povsod so sledi, arheološke najdbe, keramične figurice, rezbarije, kipi in reliefi, ki opisujejo in upodabljajo igro in njene rituale. Azteki so imenovali igro *tchatali* (Goldblatt 2006, 9–12).

Salvadorja je prekinilo diplomatske odnose s Hondurasom in kasneje z vojsko napadlo Honduras. Po posredovanju OAS-a je Salvador umaknil svoje enote nazaj na svoje ozemlje (Boniface 2002, 7).

⁵ V nadaljevanju navajam besedno zvezo »igra z okroglim predmetom«, saj dejansko v starodavnih časih žoge, kakršno poznamo dandanes niso poznali. Šele kasneje (sredi 19. stoletja) naredijo žogo iz usnja, z uporabo kavčuka oziroma iz njegove vsebine pa dobimo gumo, ki žogi omogoča njene lastnosti.

Evropska civilizacija, ki je nastala na ruševinah rimskega imperija in grške kulture, z novim monoteizmom – krščanstvom, ni poznala skoraj nikakršne, igri z žogo, podobne kulture. V klasični antiki igra z žogo ni imela večjega pomena. Rimljani so sicer poznali igre, imenovane *sphaerista*, podobne modernemu rokometu in pa *harpastum*, v kateri so prvine rugbyja, z elementi brcanja, lovljenja in fizičnega kontakta. Vse te igre so bile popularne predvsem v vojski in pri vojaškem urjenju, kot šport oziroma igra družbenega pomena pa niso imele nikakršne večje veljavnosti (Goldblatt 2006, 13–14).

V dobi širjenja krščanske vere ter kasneje v srednjem veku, med aristokrati, fevdalci, vitezi in revnim kmečkim prebivalstvom, dominantna športna kultura ni bila igra, v kateri bi se uporabljala žoga, temveč so bili v ospredju viteški dvoboji na turnirjih, lokostrelstvo in lov. Prav v tej evropski kulturi, z maloštevilnimi igrami z žogo, je nastal moderni nogomet. V zahodni oziroma severozahodni Evropi, na področju današnje Irske in Velike Britanije, so Kelti in Anglo-Saksonci igrali razgrajaško in obsežno igro med dvema ekipama, na označenem prostoru, z žogo, ki jo je bilo potrebno spraviti na določeno mesto. Obstajalo je malo pravil in omejitev. Na Britanskem otočju so igro poznali pod imeni, kot so *hurling* ali *knappen*, in edini primer moštvene igre z žogo, podobnih kvalitet, zunaj keltsko-anglo-saksonskega področja, je bil v Firencah, kjer so igrali *calcio*. Calcio je poniknil nekje sredi 18. stoletja, najverjetneje zaradi prepovedi. Do 18. stoletja so bile te domiselne igre z žogo samo manjši del široke športne kulture, ki je vzhajala. Še vedno so bili v ospredju lov, konjske dirke, boks, prvotne oblike kriketa in tenis. A vendarle so se, preko angleško-keltskega spopadanja in zgodovinskih razvojnih sil na področju športa, na obrobju prve industrijske revolucije, pojavile možnosti za oblikovanje in nastanek sodobnega nogometa (Goldblatt 2006, 14–17).

2.1.1 Nastanek modernega nogometa

»Starodavna ljudstva so poznala žogo, a nogomet je bil rojen v sodobnosti.« (Goldblatt 2006, 18)

Zgodovinska interpretacija razvoja nogometne igre, od njenih prvotnih oblik do sodobne moderne igre, je potekala skozi različne faze. V ljudski obliki nogometne igre je bilo mogoče najti majhno obliko modernizacije, v smislu pravil in organizacije. Birokratskega

aparata, ki bi nadziral potek tekem ni bilo, pravila so variirala in v primerjavi z moderno nogometno igro je bil ljudski, prvotni nogomet, tudi zelo nasilen in neciviliziran, saj so se dvoboji končali z resnimi poškodbami, polomljenimi kostmi in v nekaterih primerih tudi s smrtjo. Te igre, na angleškem in škotskem podeželju, so bile pretepaške, surove in niso imele nikakršnega nadzora. Dovoljeno je bilo vse, od nošenja in brcanja »žoge«, do brcanja in vsakršnega onemogočanja tekmovalca iz nasprotne ekipe. Tekmovanje teh ekip je imelo socialni pomen: med seboj so se pomerile ena vas proti drugi, del mesta proti drugemu delu mesta, šola proti šoli in nogomet je odražal tedanje socialne odnose. V tistem obdobju je na angleških javnih šolah prihajalo do raznih uporov, pojavov anarhije in potrebno je bilo spremeniti moralno vzgojo. Kot pomoč v izgrajevanju karakterja, sodelovanja, lojalnosti in discipline mladih ljudi, je šport dobil velik pomen (Giulianotti 1999, 2–3).

Vzgojne oblasti so tako opazile pomembnost športa in nogometa v razvoju in izobraževanju mladih ljudi in podprle igre v šolskem sistemu ter vpeljale športno kulturo (tudi nogomet) kot obvezno dejavnost. Thomas Arnold pa je storil korak dlje v tej smeri in leta 1846 so bili položeni temelji k prvim pisanim pravilom organizirane igre. Pravila so bila dokaj ohlapna (dovoljevala so igranje z rokami, nogami, brcanje in zadrževanje nasprotnika, nošenje žoge – igra je bila mešanica sodobnega rugbyja in nogometa), zato nekatere šole te oblike nogometa niso sprejele, saj so bile bolj naklonjene samemu brcanju žoge. Leta 1863, ko je bila ustanovljena prva nogometna zveza na svetu – Nogometna zveza Anglije, je ta razvoj doživel vrhunec in tako sta se nogomet, kakršnega poznamo danes, in rugby dokončno ločila. Sprejeta so bila pravila in omejitve, ki so nogometno igro naredila bolj primerno za sodobno industrijsko družbo. Do danes so ostala skoraj nespremenjena. Osem let kasneje je imela zveza oziroma združenje že 50 pridruženih članov klubov in leta 1872 je bilo osnovano prvo tekmovanje na svetu – Pokal angleške nogometne zveze (FA Cup), ki ga v Angliji še vedno igrajo. Do leta 1888 so uspeli tudi že z organizacijo prvega nacionalnega (ligaškega) prvenstva. Ta nenaden uspeh in razvoj organiziranega nogometa, vključujoč oklevajočo množico opazovalcev – gledalcev, je prinesel tudi nekatere težave in naraščajočo kompleksnost nogometa. Eden izmed problemov je zgodnji pojav profesionalizma. Kmalu so se morali ukvarjati s tem vprašanjem in zato je leta 1885 FA legalizirala področje profesionalizma (FIFA 2008c).

Širjenje nogometne igre izven Velike Britanije je bilo postopno in sprva počasnejše, a kmalu, predvsem zaradi vpliva in moči Velike Britanije, je doseglo širša območja sveta. Že maja, leta 1904, je bila ustanovljena krovna nogometna zveza FIFA.⁶ Ustanovitev FIFE je pomemben mejnik za nadaljnji razvoj nogometa in njegovega pomena v družbi. Povezala je različne narode v globalno integracijo, s tem pa omogočila kulturni pretok ter meddržavno povezovanje in sodelovanje (FIFA 2008c).

2.2 Globalna razširjenost nogometa

Nogomet je obsežna kulturna institucija. Mednarodna razpršitev nogometa je potekala ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja, medtem ko so narodi v Evropi in Latinski Ameriki oblikovali meje in svoje kulturne identitete. Značilen proces modernizacije (industrializacija, urbanizacija in vsesplošna migracija) je razkril stare socialne in kulturne vezi ruralne skupnosti (Anderson v Giulianotti 1999, 23).

Najverjetneje se je nogomet prav zaradi priljubljenosti med delavskim razredom in vključenostjo v izobraževalni sistem tako hitro razširil in zasidral v različne kulture po vsem svetu. Države so sledile moderni ekonomski in industrijski kulturi, katere del je bil tudi nogomet. Igrali so ga tako izobraženi kot neizobraženi ter pripadniki višjega, srednjega in nižjega razreda (Giulianotti 1999, 8).

⁶ FIFA je mednarodna federacija nogometnih zvez in je krovno telo na področju nogometa. Leta 1904 jo je ustanovilo sedem držav: Francija, Belgija, Danska, Nizozemska, Švedska, Švica in Španija (zastopal jo je klub Madrid FC). Mednarodna nogometna zveza se je razvijala počasi in stabilno. Trenutno šteje 208 članic, nogometnih zvez iz celega sveta (FIFA 2008a). Zavzema se za razvoj nogometne igre. Predstavlja globalni pomen nogometne igre, njeno moč in vpliv, ki jo ima na mnoge in s pomočjo katere želi pomagati k boljši izobrazbi, enotnosti, večji enakopravnosti, ter njene kulturne in humanitarne vrednote oziroma, kot pravi njihov slogan: »Za igro, za svet. Razvijaj nogometno igro, dotakni se sveta, izgradi boljšo prihodnost.« (For the game. For the world. Develop the game, touch the world, build a better future). Organizira tudi Svetovna prvenstva. Trenutni predsednik FIFE je Joseph S. Blatter (FIFA 2008b).

Prav zaradi tega je nogomet postal bolj zapleten in kompleksen. Z globalno razširjenostjo je nase priključil večje število akterjev, ki sodelujejo v nogometu, od igralcev, gledalcev, uradnikov, politikov, sponzorjev, in s tem povečal samo interakcijo med njimi. Stare meje med lokalnim, regionalnim in nacionalnim so bile pozabljene ali pa so celo padle. Ta vzhajajoča kulturna kompleksnost nogometa še nadalje odseva proces globalizacije. Za mednarodno razširjenost nogometa imata največ zaslug britanski politični in kulturni vpliv. V globalnem političnem smislu pa se nogometna modernizacija deli v dve fazi:

- 1. faza: je postopen prenos nogometne igre iz Britanskega otočja v Evropo in po svetu (stari nogometni svet);
- 2. faza: zajema prevladujoč, moderni novi svet znotraj FIFE (Giulianotti 1999, 24).

Po globalni razširitvi nogometne igre so Britanci naredili izjemno malo, v smislu ohranitve primarne funkcije, v politični in administrativni vlogi igre. To vlogo je prevzela FIFA. V začetku so se narodi oziroma zveze distancirale do FIFE, predvsem zaradi dejstva, da bodo morali razpravljati o nogometu na enakovredni podlagi s popolnimi tujci. Pomembno je bilo tudi dejstvo, da nogometni tekmeči (ustanovitelji FIFE), za razliko od britanskih tekmecev v kriketu in rugbyju, niso bili vključeni v britanski imperij in so lahko svobodno sledili svojemu kulturnemu razvoju. Večinoma so bile te države kvečjemu tekmeče v pehanju za kolonijami ali pa trgovski partnerji Velike Britanije (Wagg v Giulianotti 1999, 25).

Nogometna moštva iz Velike Britanije so bila začetniki nogometa. Tu se je nogomet rodil in razvil, to je okolje, kjer naj bi se igral »najboljši« nogomet. To dejstvo pa so kmalu razblinila moštva iz celinskega dela Evrope in Latinske Amerike, saj so razvila svojo, naprednejšo, hitrejšo in tehnično bolj dovršeno igro⁷ in na raznih tekmovanjih z lahkoto

⁷ V Latinski Ameriki so imenovali lepo, tehnično dovršeno igro z izrazom »joga bonito« (Giulianotti 1999, 26).

premagovala britanske ekipe. Ta razlika se je pokazala predvsem po drugi svetovni vojni, ko so nacionalne ekipe iz britanskega otočja⁸ konstantno izgubljale proti nacionalnim ekipam Latinske Amerike (Brazilija, Urugvaj, Argentina) in Evrope (Madžarska, Italija, Sovjetska Zveza) (Giulianotti 1999, 26).

Po premiku nogometne moči iz Velike Britanije v celinsko Evropo in Latinsko Ameriko se je modernizirala tudi administrativna kontrola nogometne igre, z vzpostavitvijo racionalne piramidne oblasti, ki je nadzorovala naraščajočo globalno kompleksnost nogometnega sveta. FIFA je ostala krovna organizacija nogometne igre vendar je, zaradi boljšega in učinkovitejšega komuniciranja s svojimi članicami, nacionalnimi zvezami, odobrila ustanovitev celinskih nogometnih konfederacij kot vmesno stopnjo kontrole med nacionalnim in globalnim. Konfederacije so omogočile manjšim nogometnim narodom (npr. v Afriki in Aziji) volilno pravico na globalni ravni. Leta 1916 je bila ustanovljena Južnoameriška nogometna konfederacija – CONMEBOL, nato so sledile, leta 1954 Evropska nogometna zveza – UEFA⁹ in Azijska nogometna konfederacija – AFC, tri leta kasneje Afriška nogometna konfederacija – CAF. Leta 1961 Nogometna konfederacija Severne in Srednje Amerike ter Karibov – CONCACAF, in leta 1966 še Nogometna konfederacija Oceanije – OFC (Giulianotti 1999, 27).

⁸ Pod nacionalne ekipe Britanskega otočja spadajo Anglija, Škotska, Wales, Severna Irska (kot Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske) in Irska.

⁹ UEFA je bila ustanovljena leta 1954 v Švici. Sedaj ima sedež v Nyonu. Skozi desetletja se je UEFA razvila od administrativnega telesa do aktivne in dinamične organizacije. Je športna avtoriteta, ki predstavlja evropske nacionalne nogometne zveze in lahko deluje le skladno z željami teh nacionalnih zvez. Ima 53 članic evropskih nogometnih zvez in skrbi za nenehen konsenz med njimi. Namen UEFE je varovati, promovirati in razvijati evropski nogomet na vseh ravneh, promovirati načela enotnosti in solidarnosti ter se ukvarjati z vsemi vprašanji, ki se dotikajo evropskega nogometa. UEFA je ena izmed šestih kontinentalnih zvez, vključenih v FIFO. Trenutni predsednik UEFA je Michel Platini (UEFA 2008a) – eden izmed najboljših in najbolj znanih francoskih nogometašev vseh časov. Vidno vlogo v evropskem nogometu je kot igralec imel med leti 1972 in 1987. Kasneje je imel pomembne vloge v raznih organizacijah kot sta FFF in FIFA (UEFA 2008e).

»Nogomet je v sodobnem svetu veliko več kot igra – je merilo absolutnega prestiža, kooperativnih in integrativnih sposobnosti, izjemen posel, največji spektakel, religija ..., za uspeh pa je vanj potrebno vložiti vse najboljše nacionalne potenciale ter jih oplemenititi z mednarodno komponento.« (Božič v Foer 2005, 229)

3 GLOBALIZACIJA

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja se je izraz oziroma pojem globalizacija pojavil kot dominantni koncept znotraj družbenih znanosti v smislu pojasnitve socialnih, političnih in ekonomskih procesov svetovnega sistema po obdobju hladne vojne. Novo svetovno gospodarstvo je označeno z razvijajočim se vplivom globalnega kapitala, povečano pomembnostjo transnacionalnih trgov, mednarodnih investicij, novo delitvijo mednarodnega dela, zmanjšanim vplivom nacionalnih vlad v regulaciji ekonomskih procesov in ogromnim razvojem telekomunikacijskih omrežij. Kultura je poleg ekonomije drugo najpomembnejše področje analiz za globalizacijsko teorijo, s tem pa tudi šport (Sassen v Manzenreiter 2003, 290).

3.1 Pojem globalizacija

Globalizacija je proces, ki traja in pomeni spremembe. Natančne definicije ni, obstaja pa množica različnih pogledov na ta pojav. Vsak temelji na drugačnih predpostavkah, ki imajo pomembno vlogo pri dojetju globalizacije.

Pikalo (2003, 19) meni, da je treba globalizacijo dojeti in razlagati večplastno. Različne zgodbe poudarjajo svoj vidik, zato težko govorimo o eni sami globalizaciji in je verjetno bolj ustrezno govoriti o večih globalizacijah. Enoplastnost obstaja zgolj v tem, da ni dogovora, kaj globalizacija sploh je. Med tisto, kar naj bi povzročalo globalizacijo, pa različne zgodbe uvrščajo tehnološke spremembe in nove načine podjetniškega organiziranja, razširitev racionalizma kot dominantnega okvira razmišljanja, razvoj kapitalističnega sistema proizvodnje, vzpostavitev regulatornih okvirov za nemoteno globalno delovanje, vpliv industrializacije, neteritorialnih vezi kolektivne identitete in solidarnosti med deli družb, razredi, vladajočimi elitami, itn.

Po Pikalovem mnenju (2003, 20–21) naj bi se znotraj te večplastnosti izoblikovali dve struji oziroma idealno-tipski skupini: globalisti in skeptiki. Globalisti gledajo na svet kot na celoto, povezanost med regijami in kontinenti. Gospodarstva so postala transnacionalna, vzpostavi se delitev dela ter s tem tudi naraščajoča neenakost v in med družbami. Suverenost, avtonomnost in legitimnost držav počasi upada. Skeptiki medtem

trdijo, da ne moremo govoriti o globalizaciji, saj ni globalna. Njeni vplivi so omejeni na določena področja, zato so bolj kot globalizacija primerni izrazi, kot sta internacionalizacija in regionalizacija. Nacionalna država je po njihovem mnenju še vedno funkcionalna. Globalizacija naj bi spodbudila novi imperializem bolj globaliziranih nad manj globaliziranimi, ki jih silijo v globalizacijo.

V nadaljevanju bom predstavil pet najpogostejših konceptov globalizacije, saj bi razprava o pojmu globalizacija in globalizacijskih procesih zahtevala samostojno raziskovanje, ki je zelo obsežno, kar pa ni osrednja tema moje analize in raziskave.

Znotraj različnih teorij številnih avtorjev se je oblikovalo veliko obsežnih konceptov, ki razlikujejo pojmovanje globalizacije. Te definicije so si v nekaterih pogledih sorodne, v nekaterih se prekrivajo, njihovi poudarki pa so različni.

- Prva definicija pojmuje globalizacijo kot internacionalizacijo. V tem smislu pomeni pojem globalen prekomejne odnose med državami, globalizacija pa proces naraščajočih tokov, trgovinskih in kapitalskih investicij med državami, pa tudi v povečanem številu gibanja prebivalcev, širjenju bolezni in idej med državami.
- Drugi pogled vidi globalizacijo kot liberalizacijo. Tu se globalizacija nanaša na odprtje meja med državami in nekakšno vzpostavitev enotnega, svetovnega gospodarskega trga.
- Tretji koncept enači globalizacijo z univerzalizacijo, kar pomeni proces razširjenosti po vsem svetu, pa naj gre za razne predmete, ideje ali izkustva ljudi.
- Četrty koncept obravnava globalizacijo kot modernizacijo ali amerikanizacijo. Gre za proces, v katerem so socialne strukture sodobnosti (kapitalizem, racionalizem, industrializem, birokratizem, individualizem) prišle iz razvitih zahodnih držav in Združenih držav Amerike, se razširile po celotni zemeljski obli ter tako uničile lokalne in regionalne prejobstoječe kulture. Globalizacija je v tem smislu včasih

opisana kot imperializem Mcdonaldsa, Coca–Cole, Hollywooda, CNN-a in podobno (Scholte 2005, 16).

Martin Khor (v Scholte 2005, 16) je dejal: »Globalizacija je nekaj, kar smo mi v tretjem svetu že stoletja imenovali kolonizacija.«

- Peti koncept pa opredeli globalizacijo kot nekakšno ponovno teritorializacijo. Held in drugi (v Scholte 2005, 17) označijo globalizacijo kot proces oziroma procese, ki vključujejo transformacijo v prostorski ureditvi socialnih odnosov in transakcij. Meje so bile zabrisane, a se sedaj zopet vzpostavljajo.

Vsak izmed teh konceptov iz svojega vidika označuje globalizacijo in globalizacijske procese ter jih tudi razume in definira (Scholte 2005, 16–17).

3.2 Globalizacija nogometa

Šport je sestavljen iz konstantno naraščajočega prostora različnih športnih oblik. Istočasno se je pomen regionalnih razlik in lokalnih posebnosti športnih praks zmanjšal, saj so se lokalne tradicije prilagodile dominantnemu zahodnemu modelu športa. Zahodni model športa ima vzajemno zvezo z Guttmannovo razlago o naravi modernega športa. Guttmann (v Manzenreiter 2003, 291) izpostavi lastnosti modernega športa, saj naj bi moderno pojmovanje športa sestavljalo, tako formalno kot neformalno, sedem sistematično vzajemnih, formalno strukturiranih karakteristik: sekularizem, enakopravnost, birokratizacija, specializacija, racionalizacija, merljivost in obsedenost z rekordi.

Šport se prikazuje kot kulturna oblika, ki se jo lahko izvaža in/ali menja, izmenjuje, v smislu tekmovanja, od 18. stoletja naprej, z Britanijo in njenim imperijem kot ključno silo. Ne samo države znotraj Britanskega imperija temveč tudi mnoge druge, s katerimi so imeli Britanci trgovske vezi, so prevzele različne oblike iger, kodificiranih v britanski športni revoluciji (Guttmann v Bairner 2001, 13).

Po letu 1960 je nogometna politična ekonomija doživela hitro modernizacijo. Nogometni zvezdniki in klubi so bili vključeni v širšo proizvodnjo popularne kulture. Nogometno

izkustvo je postalo sinonim za oglaševanje, sponzorstva, televizijske reklame, prenose in prodajo opreme in predmetov raznih klubov (Giulianotti 1999, 88). Pod sedanjim vplivom globalnega zbiranja kapitala in transnacionalne marketinške strategije je šport postal zapleteno povezan z različnimi agenti, strukturami in procesom globalnega kapitalizma (Wright v Manzenreiter 2003, 290).

V zadnjih desetletjih je nogomet stopnjeval svoj primat kot najpopularnejša svetovna igra in posegel v razne veje družbe, gospodarstva in politike (FIFA 2008d). Nogomet, kot svetovni šport številka ena, se zanaša na svoj pomen pri navijačih po celem svetu, pa tudi na moč svojih glavnih predstavniških enot pri pogajanjih med nacionalnimi zvezami in predstavitvi njihovih skupnih interesov nasproti zahtevam glavnih kapitalističnih vlagateljev. Nacionalne zveze, kontinentalne federacije ter FIFA ne nadzorujejo samo tekmovanja in aktivnosti svojih članic, temveč tudi uravnavajo legalne in logistične pogoje, ki dovoljujejo poslovnim postopkom uspeh v nogometu. Zveze se ukvarjajo z zadevami izven svojih neposrednih športnih sfer. Popularnost nogometa in njegov velikanski priziv, medijska privlačnost ter vse večja ekonomska, socialna in tudi politična pomembnost povezujejo ta šport v glavni skupni imenovalec številnih različnih interesnih skupin (Sugden v Manzenreiter 2003, 291).

Spremembe v športu so sestavni del globalizacijskega procesa in v tem procesu imajo ameriške oblike in strategije pomembno vlogo. To ni presenetljivo, saj so ZDA vodilna sila v svetovnem kapitalističnem sistemu in potemtakem oblikujejo politike in strategije, ki se promovirajo skozi kapitalistični sistem na vseh ravneh. To je posledica dejstva, da so ZDA največja gospodarska sila na svetu (Wright 1999, 19).

Nogomet je verjetno najbolj razširjen športni fenomen, ki obstaja dandanes. Veliko bolj je univerzalen kot demokracija ali tržno gospodarstvo, ki naj bi bila brezmejna. Očitno je, da globalizacija uporablja nogomet v vsej svoji širini, pojavu, ki ga predstavlja; od povečane menjave/izmenjave, odprave mej in razdalj skozi razvoj, v smislu komunikacij, pa naj to pomeni ljudi ali le pretok informacij (Boniface 2002, 2–3).

Nogomet je postal igra brez meja. Migracije nogometašev imajo dolgo zgodovino, vendar smo predvsem v zadnjem desetletju priča množičnim prehajanjem nogometašev v razvite

evropske lige, predvsem Španijo, Anglijo, Italijo, Nemčijo, Francijo, Belgijo in tudi Rusijo. Razlog za povečanje števila tujih nogometašev v ligah po svetu pa je, poleg boljših pogojev, v večini primerov dobiček oziroma zaslužek, tako s strani klubov kot igralcev. Dobiček je bil včasih tudi skriti motiv pri raznih spremembah v organizaciji igre, kot so politično okolje in pravna pravila, ki bi olajšala prosto gibanje igralcev preko meja. V preteklosti so bili transferji igralcev zaradi transfernih pravil in omejitev praktično nemogoči. S primerom Bosman pa se je spremenilo tudi to. Institucije EU so v tem primeru vsilile svojo avtoriteto in nogometnim akterjem ni preostalo drugega, kot sprejeti to odločitev in jo upoštevati pri novi sestavi pravil (Ben Porat 2002, 54–56).

Globalizacija nogometa se kaže tudi v primeru na ravni klubov, kot je angleški nogometni klub Arsenal FC iz Londona. Menedžer ali glavni trener prve ekipe oziroma moštva je Francoz, med igralci pa je devet državljanov Francije, trije državljani Slonokoščene obale, dva državljana Španije, Brazilije in Anglije ter po en predstavnik Italije, Poljske, Češke, Kameruna, Mehike, Toga, Nizozemske, Walesa in Danske.¹⁰ Česa podobnega si pred Bosmanovim primerom ni bilo mogoče predstavljati. Mnogi med njimi imajo dvojna državljanstva, saj s pridobitvijo državljanstva ene izmed držav članic EU niso obravnavani kot tuji nogometaši (Arsenal 2008).

Kot je dejal menedžer Arsenala, Arsene Wenger, ni pomembno od kod prihajajo nogometaši in katere narodnosti so, pomembno je, kako dobri so (Lawrence 2006).

Ligo Premier, kjer igra Arsenal, lahko spremljajo gledalci tako v Evropi, Aziji, ZDA, Latinski Ameriki kot tudi v Afriki. Ekipa nastopa v opremi ameriške športne korporacije Nike, novozgrajeni stadion omenjenega kluba pa nosi ime Emirates stadium, seveda po glavnem sponzorju kluba, ki je letalska družba Združenih Arabskih Emiratov – Emirates (Arsenal 2008). Največji deleži lastništva kluba pa so v rokah ameriških (družina Kroenke), rusko-uzbekistanskih poslovnežev (Alisher Usmanov in poslovni partner

¹⁰ Opisana sestava moštva je veljala na dan 15. 10. 2008.

Farhad Moshiri), britanske družine Bracewell-Smith in britansko-izraelskega poslovneža Dannyja Fiszmana (Kelso 2009).

Vpliv globalizacijskega procesa na nogomet je raziskoval ameriški novinar Franklin Foer, ki je v svoji knjigi (z naslovom Nogomet od Arkana do Berlusconi: nacionalizem, politika in denar na nogometnih igriščih) med drugim zapisal, da je zaradi padca trgovinskih pregrad in nastanka novih tehnologij svet postal mnogo bolj povezan (Foer 2005, 10–11). To je način, ki omogoči posamezniku, korporacijam in državam, da lahko svoj vpliv širijo hitreje, učinkovitejše in ceneje kot kdajkoli prej. Ni šlo samo zato, da sta internet in satelitska televizija svet nogometa tako zmanjšala in ga naredila bolj dostopnega, ampak je bilo globalizacijo mogoče videti na samem igrišču, saj so se na primer baskovska moštva s pomočjo valižanskih trenerjev okrepila z nemškimi in turškimi nogometaši, moldavski klubi pa so pripeljali nigerijske nogometaše. Nastala je alkimistična zmes najrazličnejših kultur. Videti je bilo, kot da so državne meje in nacionalne identitete končale na smetišču nogometne zgodovine. Nogometni klubi so se tedensko srečevali v mednarodnih tekmovanjih, kot sta evropska Liga prvakov in latinskoameriški Copa Libertadores. Proces globalizacije v nogometu je napredoval in se razširil bolj kot v kateremkoli gospodarstvu na svetu.

Kapitalizem je sestavni del globalizacijskih procesov in hkrati tudi faktor, ki določa komercializacijo nogometa. Globalizacijo se lahko razume tudi kot prehajanje treh osnovnih sestavin vsakega državnega sistema preko nacionalnih meja; to so ljudje, kapital in simboli. Dejanski obseg in povečana intenzivnost prehajanj, njihov potek ter določene prednosti med njimi, se na koncu izrazijo s posameznim področjem možnosti. To je srečanje med posebnimi zgodovinskimi in družbenimi okoliščinami določene družbe/skupnosti in globalizacijo kot svetovno prakso. Zdi se, kot da je zveza med športom in globalizacijo skoraj neizogibna. Celoten športni razvoj je očitno prepleten s splošnim globalizacijskim procesom. Nogomet je bil med prvimi športnimi panogami, ki se je prilagodil globalizaciji. K temu je pripomogel razvoj svetovnega trga za nogometaše, povečana mobilnost nogometašev in odnosi, na katere je imel vpliv tuj kapital, vložen v klube, tako v Evropi kot zunaj Evrope. Premiki nogometašev so podprti z ekonomskimi ter pravnimi faktorji. Bosmanov proces, ki je imel kritičen vpliv na

nogomet, je posledica dolgotrajnih procesov evropske globalizacije. Na ta način sta globalizacija in ublagovljenje vsilila določene spremembe, v smislu organizacije in gospodarjenja same igre (Ben Porat 2002, 57).

3.3 Razvoj medijske tehnologije in komercializacija športa

Pomemben segment globalizacijskih procesov je razvoj tehnologije in telekomunikacij. Predvsem televizija je postala vodilni medij na tem področju, saj velike televizijske hiše sklepajo visoke pogodbe s klubi za odkup pravic prenosa njihovih tekem. S tem postane tekma, ki se na primer odigra v Španiji med Real Madridom in FC Barcelono, dostopna slehernemu gledalcu domala po vsem svetu.

Naisbitt in Aburdene poudarjata, da je hiter razvoj telekomunikaciji eden od faktorjev, ki poganjajo razvoj globalnega gospodarstva. Širjenje informacij je hitrejše in cenejše kot kadarkoli do sedaj. Nove tehnologije omogočajo športnim igram širjenje in prikazovanje po vsej zemeljski obli. Vrzel v pomanjkanju znanja o športu med različnimi deželami se manjša in poznavanje športa se pospešeno širi. (Naisbitt in Aburdene v Gil Parejo 2000, 157).

Vsekakor je eden izmed bolj očitnih pojavov globalizacije športa televizijska vseprisotnost ter sponzorstva, saj postajajo imena znamk (klubov, zvezdnških igralcev) in logotipi kulturne ikone (Witson v Manzenreiter 2003, 297). Publika po vsem svetu je sposobna prepoznati in razlikovati prodajano medijsko vsebino, v kateri so športni zvezdniki, določene ekipe in veliki športni dogodki.

Profesionalni in univerzitetni šport (slednji predvsem v Ameriki) je v šestdesetih letih 20. stoletja prehajal pod vedno večji vpliv televizije oziroma televizijskih prenosov in korporacijskih sponzorstev, kljub temu pa je zadržal nacionalno usmerjenost. Poleg tega so bila mednarodna športna tekmovanja še vedno vodena s strani premožnih ekonomskih subjektov, ki se niso pretirano ukvarjali z ustvarjanjem dobička. V zadnjih dveh desetletjih pa se je vidno spremenil pogled na funkcionalno delovanje in poslovanje športne industrije. To je vidno predvsem v implementaciji postopkov, lastnikov in

menedžerjev športnih organizacij, ki so zastavili globalne strategije z namenom ustvarjanja dobička (Wright 1999, 17).

Razvoj medijske tehnologije in prisvojitve le-te s strani medijskih podjetij, predvsem pa uvedba satelitske, kabelske in digitalne televizije, je imela revolucionarne posledice za medijsko industrijo, ne samo v Evropi, temveč tudi globalno (Brown 2000, 132).

Kljub tem, da je bil tehnološki napredek in predvsem razvoj digitalne informacijsko-komunikacijske tehnologije razlog mnogih sprememb v evropskem nogometu, bi bilo napačno, če bi postavljali v ospredje samo tehnologijo. Za preoblikovanje evropskega nogometa so zaslužni vsi, od podjetij, ponudnikov internetnih storitev, sponzorjev do uporabe tehnologije v športu in izrabe medijskega trga s strani klubov (Brown 2000, 132).

Komercializacija evropskega športa je eden izmed glavnih razlogov, da odnos med športom in EU sploh obstaja. Šport v Evropi je tradicionalno deloval v okolju, kjer so prevladovale javne televizijske hiše, in v kontekstu, kjer so dejanja vladnih in nevladnih organizacij delovala istočasno. V organizacijskem in tekmovalnem smislu je evropski šport urejen v piramidni strukturi, kjer klubi pripadajo regionalnim in nacionalnim zvezam ter nadnacionalnim (evropskim) federacijam. Na tekmovalni ravni se klubi premikajo navzgor in navzdol v sistemu tekmovanj, glede na potencialno napredovanje ali nazadovanje. Po letu 1980 je ta evropski športni model pristal pod nenehnim pritiskom komercializacije v športu, s strani medijev. Collins (v Parrish 2003a, 10) pravi tudi, da po tem letu skokovito naraste število komercialnih televizij in prenosov. S tehnologijo dosežene spremembe na področju brezmejnih satelitskih prenosov, spremenijo samo naravo medijskih prenosov v Evropi. Oblikujejo se nove oblike mednarodne regulacije, ki pokrivajo novooblikovan evropski trg, in prav EU ima tu glavno vlogo. Nove možnosti na področju prenosov, predvsem po zaslugi nove tehnologije, ugodno vplivajo na športni sektor v Evropi. Predvsem v nogometnem sektorju so pravice za prenose dogodkov uspešno prodajali novemu valu komercialnih operaterjev, ki so tovrstno tehnologijo sprejeli z odprtimi rokami. Športni sektor tako lahko izkoristi ugoden položaj in maksimira dobiček ter proda pravice najvišjemu ponudniku. Vsekakor pa novoodkrita

oblika bogastva le potrdi, da je delovanje športnega sektorja v EU, ekonomska aktivnost in s tem podvržena nadnacionalni ureditvi (Parrish 2003a, 9).

3.4 Šport in športniki kot blago

Šport je postal velik posel. Gre za dobro osnovano globalno industrijo, z mednarodnimi organi, kot je FIFA, ki željno podpirajo in strukturirajo nadaljnji razvoj. Šport, ne nujno v vseh oblikah, ima nekaj, kar lahko proda. Ima dogodke, lige, klube in elitne igralce. Svet športa je tekmovalne narave, ne samo v smislu, katera ekipa bo osvojila prvenstvo in kdo bo dobil zlato medaljo, ampak tudi v smislu, komu bo uspelo privabiti večja finančna sredstva (Stead 2003, 185).

Rowe (v Manzenraiter 2003, 291) pravi, da mora šport izpolnjevati tri pogoje, v kolikor želi biti uspešen kot produkt:

- imeti mora popularno podlago znotraj skupnosti, se pravi, da mora biti popularen;
- imeti mora zanesljivo upravno telo;
- mora se dokazati, da je atraktiven za komercialno trojico, ki jo sestavljajo sponzorji, oglaševalci in televizija.

Za klasifikacijo, kot svetovni šport, pa potrebuje še dodatne tri elemente:

- priznanje kot šport, in ne kot sekularen ali ritualen subjekt, ter globalno popularnost;
- močan priziv h kulturni industriji;
- imeti mora vpleteno globalno upravno telo, kot je v nogometu FIFA.

Shank (2004, 17) opredeljuje športni produkt kot dobrino, izdelek, storitev ali kot kombinacijo naštetega, ki je ustvarjena zato, da koristi športnemu gledalcu, udeležencu ali sponzorju. Športni produkt se deli v več skupin:

- športni dogodki (osnovni produkt v industriji športa),

- športni subjekti (organizacije ali posamezniki),
- športni objekti (pomembnejši vir financiranja športnih organizacij),
- športno blago (športna oprema in drugi izdelki, povezani s športom),
- športne informacije (mediji).

Nogometni svet je proti koncu 20. stoletja doživel bistvene spremembe, ki so bile podprte s procesom ublagovljenja (angleško commodification). Nogomet oziroma nogometni akterji so se predvsem v kapitalističnih državah transformirali iz javnih organizacij in zasebno-družinskih organizacij v kapitalne združbe. Primarna usmerjenost korporativnega nogometa je proti trgu – nogometnemu trgu, znotraj posameznih držav in v svet. Hiter porast prehajanja igralcev preko meja je osnovna značilnost ublagovljenja same igre, ki je zaznamovana s posameznimi motivi igralcev in posameznimi interesi klubov (Ben Porat 2002, 56).

Športni subjekt ali posameznik kot blago, ki se trži in prodaja, v nogometu ni redkost. Lep primer je ustanovitev prvega nogometnega sklada,¹¹ ki bo preko svojih podružnic in povezanih podjetij iskal obetavne nogometaše iz Afrike, Azije in Južne Amerike, jim omogočil vrhunski trening in odlične pogoje ter jih nato prodajal evropskim strankam. V tem primeru so to nogometni klubi. Lastniki sklada priznavajo, da v tem projektu ni socialne in pedagoške note, temveč je edini cilj dobiček. Ideja je poiskati talentirane nogometaše in z vsakim igralcem zaslužiti več kot je bilo vanj vloženo. Cilj ni ustvariti igralce tipa David Beckham, ampak bolj redna in množična proizvodnja igralcev. Svoj poslovni model predstavljajo kot realističen, saj predvideva, da dve tretjini igralcev nikoli

¹¹ Angleško podjetje Hero Investments in arabska banka Emirates Bank of Dubai sta konec leta 2008 ustanovila prvi nogometni sklad na svetu – Hero Football Fund. Življenjska doba sklada bo med 5 in 7 let, investicijski stroški približno 100 milijonov evrov ter minimalna vložek, ki bo znašal 100.000 evrov za posameznika. Partnerski pogodbi z Hero Football Fundom sta že sklenila nogometni klub Al Ahli in nogometna akademija Glenna Hoddla (Sambidge 2008).

ne bo postalo profesionalcev, ostala tretjina pa bo prodana drugorazrednim klubom. Finančni uspeh sklada naj ne bi bil odvisen od novega zvezdnika, temveč je cilj redna proizvodnja kompetentnih in profesionalnih igralcev. Dobiček naj bi, poleg prodaje igralcev, ustvarjali tudi z ostalimi ekonomskimi ugodnostmi, kot so pravice za trženje podob proizvoda (Sambidge 2008).

3.5 Globalizacijski proces v športu kot širjenje zahodnih idej

Mednarodne spremembe, ki se vrstijo v športu, se lahko označijo kot primer amerikanizacije. Razlog je v tem, da so podobe, proizvodi in razne strategije v športu po vsem svetu, na nek način orientirane na zahodni svet. Wright še doda, da amerikanizacijo lahko opišemo kot enosmerni proces, kjer prihaja do pojava, da so ameriške navade, načini ter proizvodi vsiljeni drugim kulturam v svetu, ob tem pa pred seboj »teptajo«
obstoječe kulture. To je vidno v povečanju športnih dogodkov, ki jih predvajajo po televiziji, razširitvi ameriških športnih programov (Star TV v Aziji, BSkyB v Veliki Britaniji, ESPN v celinski Evropi), potrošniških vzorcih in načinu življenja, ki se promovira (Wright 1999, 18).

Različni avtorji poudarjajo, da so politične, ekonomske in kulturne globalne dimenzije sprožile proces homogenizacije športa v okviru zahodnega modela in zahodnih športnih norm. Dodajajo tudi, da šport prispeva h globalizaciji kot soavtor pri razvoju masovne potrošniške kulture (Wright 1999, 19).

4 ŠPORT NA RAVNI EU

V devetdesetih letih 20. stoletja se je šport po vsem svetu razvil v pomembno industrijo. Z naraščajočo komercializacijo je šport postal ekonomska aktivnost in EU je dobila povod za obravnavanje športa, skladno s pravom EU (Schmidt 2007, 13).

4.1 Šport in pravo

Šport in pravo sta pogosto mišljena kot ločeni področji. Zakoni namreč funkcionirajo na način, ki je nekompatibilen z delovanjem športa. Pravne norme so določena pravila, ki predpisujejo pravice in dolžnosti, medtem ko v družbenem svetu športa odnosi niso gledani v tej smeri (Foster v Parrish 2003a: 6). Vendar šport ne deluje nad zakoni in tudi delovanje športa ne bi bilo mogoče brez zakonov in pravil. V športu so se oblikovale interne pravne strukture. Ta pravni sistem specificira pravila igre, na eni strani pravila, kot je npr. prepovedan položaj (ofsajd) v nogometu, na drugi strani pa zadeva samo organizacijo športa. Organizacijski zakoni regulirajo pomembne zadeve, kot so tekmovanja, pravice igralcev in izkoriščanje pravic televizijskih prenosov (Parrish 2003a, 6).

Področje športne politike in zakonov na področju športa v EU je kljub pomanjkanju v temeljnem sporazumu oziroma pogodbi funkcionalno. Politika je rezultat aktivnosti v športno-političnem podsistemu¹² EU. Podsistem na področju športa v EU je bil oblikovan kot reakcija na Bosmanovo pravilo. Pred tem se je znotraj EU oblikovala polarizirana in z dvema konfliktnima stališčema označena športna politika. Prvi je bil ta, da je EU hitro videla regulativni interes v športu. Evropsko sodišče in Direktorat za konkurenčno politiko sta posegla v šport s popravki glede prostega pretoka delavcev/igralcev (free

¹² Sabatier (v Parrish 2003a, 61) definira politični podsistem kot skupek igralcev/akterjev, ki so vpleteni v delovanje političnega problema. V tem primeru gre za politični problem, ki zadeva odnos športa in EU. Najverjetnejši razlog za pojav novega podsistema je ta, da skupina igralcev/akterjev postane, pri zanemarjanju določenega problema, nezadovoljna do te mere, da oblikujejo nov podsistem.

movement) in konkurenčnih omejitvah znotraj enotnega trga. Posredovanje pa ni bil predstavljeno drugim akterjem v EU, kar je posledično pripeljalo do nekoordiniranih športnih aktivnosti s strani EU. Drugi zaplet pa je bil v tem, da je EU videla politični interes v športu. Šport je bil prepoznan kot »orodje«, s katerim bi EU okrepila podobo v očeh prebivalcev Evropske unije. V športni politiki EU je zaznati politično napetost, saj se ti dve veji vmešavanja v športno politiko nista nanašali druga na drugo (Parrish 2003a, 5).

Šport v EU nikoli ni bil v celoti subjekt evropskih zakonov in to ni postal niti po Bosmanovem primeru. EU nima direktne zakonite pristojnosti v športu, saj imajo v športnih panogah svoja pravila postavljena s strani organizacij, zato mora v športnih primerih poiskati druge pravne podlage, na katerih zgradi primer. Šport je v EU organiziran v piramidni strukturi, kjer so športne organizacije po večini neodvisne. Primer je viden v nogometni strukturi. Na vrhu evropskih organizacij je UEFA, ki je vrhovna organizacija nacionalnih nogometnih zvez. Pod vplivom nacionalnih zvez so organizirani klubi, ki so v tej hierarhiji na najnižji točki. Med profesionalnimi in amaterskimi klubi ni strukturne razlike, saj so vsi organizirani pod okriljem nacionalne zveze (Ducrey in drugi v Schmidt 2007, 13).

Z osnovanjem ločenih področij športnih avtonomij in pravnih posegov je EU postavila jasn in legalen pristop do primerov, ki zadevajo šport. Razvoj ločenih področij označuje rojstvo športnih zakonov v EU. Tako je športno pravo EU rezultat športne politike EU. Evropski uniji na področju športa primanjkuje prepotrebnih temeljev, osnovanih v sporazumu za razvoj kvalificirane skupne športne politike, podprte s primarnimi in sekundarnimi zakonodajnimi dejanji. Športna politika poizkuša urejenost športa v enotnem trgu EU uravnotežiti z oblikami, ki spoštujejo družbeni in kulturni pomen športa. Tako se lahko razvije skozi športno integracijo v številne družbeno-kulturne policy podsisteme, ki segajo na področja izobraževanja, mladine in zdravja (Parrish 2003a, 6).

Športno pravo v EU je nastalo kot posledica (post)Bosmanove politične diskusije o prihodnosti športa v EU. Je bistvena komponenta moderne športne politike. V definicijo

športnega prava EU je vključeno mehko pravo (soft law) in se nanaša na pravila obnašanja, ki v glavnem nimajo pravno obvezujoče moči. Lahko pa imajo kljub temu pomemben vpliv na politiko in pravni razvoj. Mehko pravo se tako nanaša na neobvezujoče ukrepe, ki so jih sprejele institucije EU. EU je multinacionalna organizacija, zato se ta velikost, kompleksnost in različnost kaže v dolgotrajnih postopkih odločanja v zadevah. V odsotnosti soglasja se države članice pogosto zatečejo k mehkeemu pravu. Ob nesoglasju pri zavezujočih zadevah želijo ustvariti politični pritisk na institucije EU. Tako je mehko pravo pogosto uporabljeno kot politično-pragmatična opcija. Mehko pravo je označilo večino razvoja športnega prava EU (Parrish 2003a, 17).

Rojstvo športnega prava je nujno za preživetje športne politike EU, ki ni zakonito ukoreninjena v pogodbah o evropski skupnosti. Omogoča urejene interese v športu ter sobivanje z ostalimi politično-športnimi cilji (Parrish 2003a, 19).

4.1.1 Evropsko sodišče

Evropsko sodišče (v nadaljevanju ECJ) je imelo v procesu Bosman odločilno vlogo in je podalo končne odločitve, ki sta jih morali tako UEFA kot FIFA sprejeti. Zato je pomembno, da na tem mestu povemo, kakšno vlogo, kot institucija EU, ima Evropsko sodišče, in kaj sploh je.

Evropsko sodišče je bilo ustanovljeno leta 1951 s sporazumom o evropski Skupnosti za premog in jeklo.¹³ Na začetku je bilo odgovorno zgolj za pravna vprašanja, ki so se dotikala področja jekla in premoga, kmalu pa so na podlagi sporazuma razširili kompetence Evropskega sodišča. Danes je vrhovno sodišče v EU in v odločitvah, ki zadevajo evropska vprašanja, lahko preglasi odločitve nacionalnih sodišč na določenih področjih. Sodišče ima nalogo varovati osnovne pravice državljanov EU, uveljavljati

¹³ Leta 1951 je bila s pariško pogodbo ustanovljena Evropska skupnost za premog in jeklo. S tem se vzpostavi skupen trg za premog in jeklo za 6 ustanovnih držav članic (Belgijo, Zvezno republiko Nemčijo, Francijo, Italijo, Luksemburg in Nizozemsko). Ta skupnost je temelj za kasneje nastalo EU (Europa 2008).

zakone EU in razsojati o ustrezni interpretaciji zakonov s strani posameznih držav članic. Ima pravno kompetenco na vseh področjih, ki spadajo pod okrilje zakonov EU. Področje športa, dokler je gledano kot ekonomska aktivnost, prav tako spada pod okrilje zakonov EU, zato je bilo sodišče ključen člen v primeru Bosman. Odločitve Evropskega sodišča so dokončne in sklep, dosežen na tej stopnji, je zavezujoč za državo članico (Schmidt 2007, 10).

4.2 Nogomet v EU

Evropski nogomet je šport, ki se je razvil iz socialnih in industrijskih oblik oziroma tvorb na koncu 19. in na začetku 20. stoletja. V različnih deželah in po različnih poteh je združil specifične oblike socialne kohezije, participacije in integracije v evropski družbi, vključno z vzpostavitvijo močne kolektivne identitete različnih vrst po vsej Evropi. Dandanes obsega velike elitne profesionalne klube vodene kot podjetja, amaterske klube in grass-roots (ljudski) nogomet. Makro spremembe v globalni ekonomiji so z izkoriščanjem novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij in drugih elementov zabave zmanjšale vlogo nacionalnih držav in prav tako nacionalnih, lokalnih in regionalnih športnih organizacij. Globalne ekonomske in kulturne spremembe vplivajo na sodelovanje v nogometu in potrošnjo, v novih in zaenkrat še nepoznanih poteh. Rešitve nekaterih sprememb se, prej kot na nacionalni ravni, rešujejo na transnacionalni (Brown 2000, 131).

Z rojstvom Evropske unije se je šport znašel v spremenljivem regulativnem okolju. Kljub temu da šport ni bil, v Rimskem sporazumu leta 1957, omenjen kot formalna konkurenca, pa je zaobljuba, da se umaknejo vse ovire na poti do prostega pretoka blaga, storitev in delovne sile znotraj EU, služila kot možnost, da se šport vpelje v regulativno domeno EU vedno, ko je obravnavan kot gospodarska (ekonomska) aktivnost. Ker pa je bil šport redko obravnavan kot ekonomska aktivnost, je to neugodno premirje med športom in EU trajalo do leta 1995. Nogomet je doživel naglo komercializacijo, kot posledico hitrega razvoja medijske tehnologije, ter finančno modernizacijo. Kljub temu pa status in pravice zaposlenih (v tem primeru nogometašev) niso doživele takega napredka. To se je leta

1995 spremenilo z znanim primerom Bosman (proces je podrobneje opisan v nadaljevanju diplomskega dela) (Parrish 2002, 1).

Sodelovanje EU in evropske nogometne avtoritete je lahko razbrati tudi iz besed predsednika UEFE Michela Platinija na srečanju,¹⁴ kjer je ministre EU nagovoril in jih prosil za trdno in odločno akcijo v dobrobit športa; za pomoč EU in njenih institucij, pri ohranitvi in zaščiti evropskih športnih vrednot. Pri tem je potrebna trdna odločenost, v kateri bo evropski nogomet prispeval k izgradnji prihodnosti Evrope. Nogomet kot šport, ki je priljubljen pri širših množicah, ne bo in ne sme biti viden le kot ekonomska aktivnost ali proizvod. Platini poudarja, da se šport in njegove institucije ne dvigujejo nad zakone, vendar je posebnost športa v tem, da je specifična zvrst. Meni tudi, da šport ni samo ekonomska aktivnost, ampak pomeni tudi izrednost, sodelovanje, izmenjavo, spoštovanje in v športu so prisotna tudi čustva. Nogomet je igra, torej ne le proizvod ali trg, in je vsekakor prej spektakel, kot pa samo posel. UEFA je mnenja, da mora EU spremeniti svoj pogled na šport; športna nepristranskost in konkurenčno ravnatežje ne smeta biti podvržena neomajnemu zakonu trga. Evropa naj bi črpala navdih iz športa, ne pa da želi vsiliti pomanjkljive ideološke modele v šport. Evropska komisija¹⁵ mora prirediti poteze, ki bodo dovoljevale obstanek in delovanje znotraj prava EU, a brez ogrožitve avtonomnosti nogometne strukture. Samo v tej smeri je možno ohraniti evropski model športa, ki temelji na piramidni strukturi, finančni solidarnosti in principu napredovanja in nazadovanja. V tem je sinonim za odprtost tekmovanja za vse, velike in majhne, bogate in revne (UEFA 2008b).

¹⁴ Srečanje je potekalo konec novembra 2008 v Biarritzu v Franciji. Pogovori so potekali o sodelovanju UEFA in EU, specifični naravi športa in zakonodaji EU. Namen sodelovanja naj bi bil v ohranitvi evropskih športnih vrednot, ki so prav tako tudi vrednote Evrope (UEFA 2008b).

¹⁵ Evropska komisija je institucija EU, ki je neodvisna od nacionalnih vlad. Zastopa in zavzema se za interese EU kot celote. Politično je odgovorna Evropskemu parlamentu. Naloge Evropske komisije so predlaganje novih zakonodaj, izvajanje politik, izvrševanje proračuna EU, uveljavljanje evropske zakonodaje in zastopanje EU na mednarodnem prizorišču (Urad vlade za komuniciranje 2008).

5 ŠTUDIJA PRIMERA: BOSMANOV PROCES

5.1 Stanje pred Bosmanovim procesom

Stanje v nogometu pred Bosmanovim primerom je bilo dokaj neurejeno. Na področju transferjev in odškodninskih plačil za igralce je vladala zmešnjava. Klubi so lahko tudi po preteku pogodb, ki so jih imeli z igralci, od potencialnih novih klubov zahtevali odškodnine. V primeru, da se kluba med seboj nista mogla dogovoriti glede višine odškodnine, je posredovala UEFA in z zapleteno formulo izračunala vrednost igralca oziroma višino plačila, katerega je moral staremu klubu izplačati bodoči igralčev klub. Dogovor med kluboma pa kljub temu ni bil nujno sklenjen in v tej situaciji je igralec uradno še vedno pripadal staremu klubu. Posebna težava je nastopila v primeru prestopa igralca iz kluba v eni državi v klub, ki je bil nastanjen v drugi državi (tako je bilo tudi v primeru Bosman). V Franciji je morala ekipa, ki ni prihajala iz države članice Evropske unije in je želela odkupiti igralca, plačati dvakratni znesek odškodnine, ki bi ga na primer klubu moralo plačati drugo moštvo v Franciji. V tem primeru je novi klub, po uradnem dogovoru, moral poskrbeti za celotno finančno ureditev prestopa. Če do dogovora ni prišlo, je bil igralec lahko suspendiran za dobo do dveh let. Po dveh letih suspenza je imel igralec status amaterja in je lahko ponovno igral. V ekstremnih primerih je to lahko pomenilo konec kariere igralca, in to predvsem zaradi tega, ker se kluba nista dogovorila glede odškodnine po preteku pogodbe, ki jo je imel igralec s klubom. V osnovi je tako klub lahko, tudi po preteku pogodbe z igralcem, zahteval odškodnino pri morebitnem prestopu igralca v drugi klub (Dabscheck v Schmidt 2007, 15).

EU je prvi vpogled v športno področje dobila v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko se je Evropsko sodišče v primerih Walrave in Koch (leta 1974) in Dona (leta 1976) izreklo, da je šport subjekt evropskega prava, v kolikor vsebuje ekonomsko aktivnost v pomenu 2. člena Rimske pogodbe o Evropski gospodarski skupnosti (EGS) iz leta 1957. Dovoljene so izjeme, predvsem v primeru nediskriminacije na podlagi nacionalnosti, vendar povezane s športom v neekonomski osnovi (Parrish 2003b, 250).

Evropska komisija in UEFA sta kasneje ustvarili »gentelmski sporazum«, ki je leta 1992 predstavil pravilo 3 + 2. To pravilo je dovoljevalo klubom, da imajo v svojem moštvu tri igralce, ki so tuje narodnosti, in dva asimilirana igralca, ki sta igrala v državi, v kateri se klub nahaja, najmanj pet let, brez prekinitve in vsaj tri leta v mlajših klubskih selekcijah (Parrish 2002, 6).

Za boljše razumevanje primera Bosman bom v nadaljevanju opisal še dva primera, ki sta pomembno zaznamovala šport na ravni EU.

5.2 Primer Walrave in Koch

Walrave in Koch sta bila profesionalna atleta, ki sta sodelovala na dirkah, v katerih sta pomembni dve osebi: kolesar in predvoznik ali voznik na motorju, ki določa hitrost. V tej športni panogi vsak kolesar vozi za svojim voznikom motorja, vozi v zavetrju. Bolj ko kolesar izkoristi zavetrje, hitrejši je. Med njima je pomembno zaupanje in poznavanje.

Spor je nastal zaradi pravila, po katerem sta morala biti obe ključni osebi iste narodnosti. Walrave in Koch, oba nizozemska državljana, sta bila med najboljšimi vozniki na motorju, a nista našla ustreznih kolesarjev, dovolj dobrih za partnerstvo. Njuno stališče je bilo, da se s športom preživljata, sta profesionalna športnika in imata zato svobodo pri izbiri osebe, s katero želita delati. Na nizozemskem sodišču sta leta 1974 podala pritožbo proti pravilu,¹⁶ ki ni dovoljevalo dveh oseb različnih narodnosti v tekmovalnem paru (Tokarski v Schmidt 2007, 11). Tožnika sta primer na prvi stopnji dobila in dovoljeno jima je bilo sodelovati z državljani ostalih držav članic EU. UCI pa je podala pritožbo na ECJ in pri tem uspela (McArdle 2000, 43).

Evropsko sodišče je pregledalo, ali je možno pravo EU uporabiti v športu. Ugotovili so, da je šport subjekt evropskega prava samo v primeru, ko predstavlja ekonomsko aktivnost, prepoved diskriminacije na osnovi narodnosti pa velja za vse javne avtoritete

¹⁶ Pravilo je leta 1973 uvedla Mednarodna kolesarska zveza – UCI in pravi, da morata biti oba, tako kolesar kot motorist, ki ga spremlja, iste narodnosti (McArdle 2000, 43).

ter tudi za privatne športne organizacije. Evropsko sodišče je potrdilo tudi, da se pravilo o nediskriminaciji nanaša na vse pravne odnose, ki se nahajajo znotraj območja EU (de La Rochefoucauld 2002, 5–6).

Sodišče je podalo sodbo in se strinjalo z UCI, da je vprašanje nacionalne sestave moštva vprašanje športnih interesov in kot tako ni povezano z ekonomsko aktivnostjo (Walrave in Koch v McArdle 2000, 44).

Voznika sta v zadnjem trenutku umaknila tožbo proti UCI, zato ECJ ni podalo končne odločbe. Za primer Walrave in Koch je sprememba s prve stopnje obveljala in lahko sta izbrala kolesarja, ne glede na narodnost (Meir v Schmidt 2007, 11).

5.3 Primer Dona

Evropsko sodišče se je moralo zopet ukvarjati s pomembnim športnim primerom, ki se je pojavil dve leti po primeru Walrave in Koch. V sporu sta se znašla predsednik italijanskega nogometnega kluba Rovigo in iskalec mladih talentov (skavt). Dogovor med njima je bil, da skavt poišče igralce, primerne za klub. Skladno z dogovorom je skavt objavil oglas v belgijskem športnem časopisu, kjer je iskal potencialne igralce. Predsednik kluba Rovigo je zavrnil možnost zaposlitve belgijskih nogometašev v svojem moštvu in tudi možnost povračila stroškov, ki jih je imel skavt z oglaševanjem. V zagovor je trdil, da nima smisla zaposliti tuje nogometaše, saj Italijanska nogometna zveza v svojih pravilih dopušča samo dva tuja nogometaša v klubu. Gospod Dona se je pritožil, saj naj bi bila pravila Italijanske nogometne zveze v nasprotju z odločbo v Pogodbi o EU (McArdle 2000, 44).

Sodišče je podprlo idejo o povečanju števila tujih igralcev v posameznih ligah, a ni podalo obvezujoče sodbe. Namesto tega je zaprosilo UEFO, da poišče načine in priredi pravila, po katerih bi v posameznih ligah lahko igralo več tujih nogometašev. ECJ v tem primeru ni ukinilo kvote o številu tujih igralcev (Schmidt 2007, 12). Še več, odločitev sodišča je ohrabrila nogometne avtoritete v prepričanju, da sta transferni sistem in kvote, primerna in skladna sestavna dela (McArdle 2000, 44).

Leta 1978 je dogovor med Evropsko komisijo in klubi pripomogel k prvi omejitvi igralcev. Klub je lahko imel v svojem moštvu poljubno število tujih igralcev, a samo trije so lahko istočasno igrali na tekmi (Meier v Schmidt 2007, 12).

Obstajajo tudi nekatera mnenja, po katerih naj bi bil primer skonstruiran. Skavt in predsednik kluba naj bi se za spor dogovorila, saj sta oba poznala pravila FIGC. To pa naj bi storila v želji po spremembi pravil in odpravi klavzule o številu tujih igralcev (Meier v Schmidt 2007, 12).

Oba opisana primera sta ustvarila osnovo za Bosmanov primer, ki je sledil, in imel mnogo širše vplive na šport.

5.4 Bosmanov proces

»Nogometaši so sužnji. Profesionalni nogometaš je še edini človek, ki se ga da kupiti in prodati, ne da bi imel sam pri tem kakšno besedo,« je izjavil Raymond Kopa¹⁷ (Jean-Marc Bosman 2008).

Jean-Marc Bosman je bil belgijski nogometaš, ki je leta 1986 podpisal profesionalno pogodbo z belgijskim klubom Standard Liege. Dve leti kasneje je prestopil v manjši klub SA Royal Club Liegeois in podpisal dvoletno pogodbo za približno 120 000 belgijskih frankov mesečno. Malo pred iztekom pogodbe, spomladi leta 1990, je v podpis dobil novo, enoletno pogodbo, po kateri bi dobival le 30 000 belgijskih frankov. Ta postavka je bila po pravilih zveze tudi najmanjša minimalna plača, katero je klub lahko dal igralcu v podpis. Bosman take pogodbe ni želel podpisati, zato ga je klub postavil na tako imenovano transferno listo. Pravila Belgijske nogometne zveze (BFA) so dovoljevala

¹⁷ Raymond Kopa je bil francoski nogometaš poljskega rodu, ki je imel pomembno vlogo v francoskih (Stade de Reims) in španskih klubih (Real Madrid FC) ter bil leta 1958 izbran tudi za najboljšega nogometaša v Evropi (FFF 2008).

igralcu, ki je na takšni listi, da v času enega meseca po končanem domačem prvenstvu prestopi v katerikoli drug klub, ob ustreznem dogovoru med kluboma. Stari klub (v tem primeru RC Liegois) ni mogel ovirati prestopa in zahtevati nerazumnega in visokega plačila, zato je v takih primerih BFA (po uredbah UEFE) določila plačilo. Za izračun višine odškodnine so uporabljali zapleteno formulo, ki je vključevala pomnožitev letne plače igralca s številko med dva in štirinajst (odvisno od starosti igralca). V Bosmanovem primeru je po posredovanju UEFE in izračunu vrednosti ta odškodnina znašala dvanajst milijonov frankov. To je bilo več, kot so bili belgijski klubi pripravljeni plačati, a kljub temu se je Bosman dogovoril za enoletno pogodbo s francoskim klubom US Dunkerque. US Dunkerque je dosegel dogovor z RC Liegois in plačal desetino tega zneska ter imel možnost, da v celoti odkupi Bosmana za dodatnih 4.800 000 frankov. Klub RC Liegois je dvomil o finančni moči tega francoskega kluba in zmožnosti plačila takšnega zneska, zato na BFA niso dostavili potrebnega certifikata, ki bi dovoljeval Bosmanu prestop v Francijo, registracijo in igranje pri klubu, s katerim je bil sklenjen dogovor. Ta certifikat bi morala do začetka nove sezone dobiti francoska nogometna zveza (FFF), ker pa ga ni, je dogovor propadel. Poleg tega je klub RC Liegois Bosmana suspendiral, kar mu je onemogočilo igranje nogometa za vso sezono (McArdle 2000, 45–46).

Proti koncu leta 1990 je Jean-Marc Bosman začel s postopki na belgijskih sodiščih. Doseči je želel, da mu klub RC Liegois izplačuje plačo, medtem ko si išče nov klub, ter prosil sodišče, naj prepreči oziroma prepove klubu, da zahteva nadomestno plačilo (odškodnino) zanj, saj s klubom nima veljavne pogodbe. Prosil je tudi, da se primer preda na Evropsko sodišče glede odločbe o legalnosti belgijskega sistema transferjev (McArdle 2000, 46).

Leta 1991 se je kot obtoženec v njegovem sporu z RC Liegois znašla UEFA. Bosman je sprožil postopke proti UEFA s trditvijo, da v svojih pravilih krši Sporazum EU, v členu 48 – prosti pretok med članicami, in členih 85 ter 86 – vsiljevanje omejevalnih praks in zloraba dominantnega položaja. Bosmanovo stališče je bilo, da pravila UEFE kršijo njegovo pravico oziroma možnost zaposlitve v klubu druge države, saj vsebujejo pravilo, po katerem ima klub lahko samo tri igralce tuje narodnosti (Schmidt 2007, 17). Aprila 1992 je popravil svojo zahtevo v smislu, da zanj niso primerna ne pravila transferjev ne

pravila, ki zadevajo kvote števila tujih igralcev. Istega leta je belgijsko sodišče, ki je obravnavalo Bosmanov primer, sprejelo odločitev o napotitvi na Evropsko sodišče, glede vprašanj o kompatibilnosti belgijskega sistema transferjev in pravil UEFA s členu Sporazuma EU. Vprašanja, na katera naj bi ECJ odgovoril, so se glasila:

- Ko igralcu poteče pogodba z določenim klubom in se pridruži drugemu klubu, ali Sporazum EU prepoveduje prvotnemu klubu, da zahteva plačilo odškodnine od igralčevega novega kluba?
- Ali odločbe Sporazuma EU prepovedujejo nacionalni ali mednarodni športni organizaciji oziroma zvezi omejevanje pravic tujih igralcev iz drugih držav EU glede igranja v tekmovanjih, organiziranih pod okriljem zveze? (McArdle 2000, 46)

5.5 Točke spora

48. člen Rimske pogodbe¹⁸ o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti ima v štirih točkah zapisano stanje o prostem pretoku oseb, storitev in kapitala:

- Prva točka pravi, da se v Skupnosti zagotovi prosto gibanje delavcev;
- Druga točka govori, da prosto gibanje vključuje odpravo vsakršne diskriminacije na podlagi državljanstva delavcev držav članic v zvezi z zaposlitvijo, plačilom in drugimi delovnimi in zaposlitvenimi pogoji;
- V tretji točki je zapisano, da ob upoštevanju omejitev, utemeljenih z javnim redom, javno varnostjo in javnim zdravjem, zajema pravico: prijaviti se za dejansko ponujeno delovno mesto; se v ta namen na območju držav članic prosto

¹⁸ Leta 1957 je bila v Rimu podpisana Rimska pogodba, ki zajema dve pogodbi: pogodbo o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (EGS) in pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti za atomsko energijo (EURATOM). Veljati začne januarja 1958 (Rimski pogodbi 1957).

gibati; bivati v državi članici zaradi zaposlitve, skladno z določbami zakonov ali drugih predpisov, ki urejajo zaposlovanje državljanov te države, in ostati na ozemlju države članice po prenehanju zaposlitve v tej državi, pod pogoji, zajetimi v izvedbenih predpisih, ki jih pripravi Komisija;

- V četrti točki je še omenjeno, da se določbe tega člena ne uporabljajo pri zaposlovanju v državni upravi (Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti, 48. čl.).

Člen 48. torej izrecno govori o tem, da ni dovoljeno nikakršno diskriminatorno obnašanje do državljanov EU in da imajo tuji delavci v državi enake pravice kot domači delavci. Tako ima tudi vsak pravico poiskati delo v drugi državi. Šport, v tem primeru nogomet, predstavlja ekonomsko aktivnost. Nogometaši so pojmovani kot delavci oziroma so zaposleni v klubu, zato se 48. člen nanaša tudi nanje. Še več, profesionalni nogomet je ekonomska aktivnost in je zato subjekt evropskega prava. UEFA se ni strinjala s to interpretacijo in je navajala, da se lahko samo za »super klube«¹⁹ povzame, da predstavljajo ekonomsko aktivnost. Ta odločba naj se ne bi nanašala na majhne klube, kot je na primer RC Liegois. Vendar pa je prevladovalo mnenje, da ko je profesionalni nogomet postal ekonomska aktivnost, je velikost te ekonomske aktivnosti nebitvena, v kolikor je le-ta usmerjena v dobiček (Bosman v McArdle 2000, 48).

Pravila transferjev so upravljala poslovne odnose med klubi, ne pa odnose med klubi in igralci. Dejstvo, da so klubi morali plačevati odškodnine za rekrutiranje igralcev iz drugih klubov, po preteku pogodb, je oteževalo možnosti igralcev pri iskanju zaposlitve. UEFA je dokazovala, da igralci niso ovirani pri iskanju drugega kluba, saj so klubi lahko

¹⁹ To so veliki klubi (kot so npr. FC Barcelona, Real Madrid CF, AC Milan, FC Internazionale, Juventus FC, Manchester United FC, Arsenal FC, FC Liverpool, Bayern Munchen FC, Ajax itd.), ki so bili leta 2000 tudi med ustanovitelji neodvisne nogometne organizacije G 14, in so predstavniki najbogatejših klubov na svetu. Naziv veliki klub pripada še vrsti drugih klubov, kot so npr.: Chelsea FC, Paris St-Germain, Lyon, Valencia, AS Roma pa tudi južnoameriška moštva: River Plate, Boca Juniors, Flamengo in še mnogi drugi (Scott 2006).

zaposlovali poljubno število tujih igralcev. Na tekmi pa lahko v istem moštvu igrajo samo trije igralci druge narodnosti, po pravilih, ki so bila določena po primeru Dona.²⁰ Vendar pa je število igralcev, ki lahko sodelujejo na tekmi, vzeto v obzir in upoštevano pri sklepanju pogodbe s tujimi igralci. V primeru, da klub že ima nekaj tujih igralcev v ekipi, je najverjetneje, da pogodbe z novim tujim nogometašem ne bodo podpisali, saj tako ali tako ne bi koristil ekipi, za katero lahko igrajo istočasno samo trije tuji nogometaši. To je bilo vidno na praktičnih primerih, kar je upoštevalo tudi Evropsko sodišče, saj večina klubov ni imela v moštvu velikega števila tujih nogometašev predvsem zaradi pravil omejitve (Schmidt 2007, 19).

Stališče Evropskega sodišča je bilo, da ta pravila ne upoštevajo principa prepovedi diskriminacije glede narodnosti pri zaposlovanju, plačilu ter delovnih in zaposlitvenih pogojih. Ni bistveno, da ne zadevajo zaposlitve teh igralcev, ampak obseg uradnih tekem, na katere jih klubi lahko uvrstijo, saj je glavni namen profesionalnega igralca prav udeležba na teh tekmah. To pravilo omejuje udeležbo na tekmah in s tem zoža možnosti zaposlitve teh igralcev (European Court reports 1995).

Generalni pravobranilec²¹ v procesu je prišel do zaključka, da je to pravilo absolutno klasičen primer diskriminacije na podlagi narodnosti. Ta pravila omejujejo število igralcev drugih držav članic, ki jim je dovoljeno zaigrati za klub v posamezni državi članici. Ti igralci so postavljeni v slabši položaj glede možnosti zaposlitve v klubu, v primerjavi z igralci, ki imajo državljanstvo države članice, v kateri se nahaja klub (Bosman v McArdle 2000, 49).

²⁰ V primeru Dona, leta 1976, so uvedli omejitve glede števila tujih igralcev, ki so lahko igrali v nacionalnih ligah (McArdle 2000, 49).

²¹ Generalni pravobranilec sodeluje v zadevah na Evropskem sodišču. Njihova vloga je podati utemeljena mnenja o zadevah, predloženih Evropskemu sodišču. Njihovo delo mora biti javno in nepristransko (Statut sodišča, 49. čl.). V primeru Bosman je bil generalni pravobranilec Carl Otto Lenz.

UEFA je podala tri argumente v poskusu upravičenja diskriminatorne odločbe. Prvi argument je nakazoval, da ima nacionalni vidik pomembno vlogo v nogometu. Identifikacija gledalcev/navijačev z različnimi moštvi poteka le, če te ekipe vsebujejo večino igralcev domače narodnosti. Poleg tega ekipe, ki so uspešne v državnih ligah, predstavljajo svojo državo na mednarodnih tekmovanjih. Nadaljnje dokazovanje je bilo, da so pravila nujna za zagotavljanje zadostnega števila igralcev, potencialnih članov državne reprezentance. Z zagotovitvijo zadostnega števila domačih igralcev, državna reprezentanca dobi možnost izbire med večjim številom igralcev, saj bi bilo v primeru prevladovanja tujih nogometašev vidno pomanjkanje domačih igralcev. Tretji argument pa je bil, da to pravilo služi kot ravnotežje med klubi, saj bi v nasprotnem primeru veliki klubi privabili v svoje okolje najboljše igralce (Bosman v McArdle 2000, 50).

O argumentu identifikacije navijačev s klubom je generalni pravobranilec podal tezo, da je velika večina privržencev posameznega kluba bolj zainteresirana za uspehe kluba, kot pa za narodnostno sestavo moštva. Četudi bi argument o nacionalnem aspektu imel veljavo, le-ta ne more upravičiti pravila o tujih igralcih. Pravici do svobodnega gibanja in prepoved diskriminacije sta med temeljnimi načeli evropske ureditve. Pravilo o tujih igralcih krši ta načela, zato je kakršna koli povezava z nacionalnimi interesi nedopustna in proti temeljnim načelom (Bosman v McArdle 2000, 50).

Dodaten argument, ki ga je uporabila UEFA v svoj zagovor, je bil, da morajo klubi dobiti nadomestilo za vzgojo, razvoj in trening posameznega igralca. Če lahko igralec po preteku pogodbe prosto zapusti klub, naj bi bilo po mnenju UEFE nesmiselno vlagati finančna sredstva v razvoj mladih igralcev. Ta sredstva bi klubi raje porabili za nakup že vzgojenih, razvitih igralcev. Evropsko sodišče je v tem primeru podalo mnenje, da izdatki transferjev pogosto niso sorazmerni s stroški razvoja igralca. Stroški treningov in razvoja mladega igralca so lahko zagotovljeni z drugačnimi načini in ne s finančnimi sredstvi, ki jih klub pridobi potem, ko proda igralca, kateremu je pogodba že potekla. Iste cilje je možno doseči z drugačnimi načini pridobivanja sredstev, ki ne ovirajo svobode gibanja delavcev/igralcev (Schmidt 2007, 20).

Sodišče navaja, da pravilnik za prestopne igralcev ne vzdržuje finančnega in tekmovalnega ravnotežja v nogometnem svetu. Ta pravila ne preprečujejo najbogatejšim klubom zagotovitve uslug najboljših igralcev niti ne preprečijo, da bi bila finančna sredstva odločilen faktor v tekmovalnem športu, ki vpliva na spremembo ravnotežja med klubi (European Court reports 1995).

K iskanju novih talentov in treniranju mladih igralcev pa bo klube spodbudilo to, v kolikor bodo dobili povrnjena vložena sredstva, v smislu odškodnin za razvoj in trening igralca (European Court reports 1995).

Ker je nemogoče z gotovostjo napovedati športno prihodnost mladega igralca in ker le omejeno število igralcev preide med profesionalne igralce, so te odškodnine po naravi pogojene in negotove. To ni povezano z dejanskimi stroški, ki jih klub ima ob treniranju, tako v prihodnosti profesionalnih igralcev kot tistih, ki nikoli ne stopijo na profesionalno raven. Upanje na tako vrsto plačila ne more biti odločilen faktor pri rekrutiranju in treniranju mladih igralcev, niti ni to primeren način financiranja takih aktivnosti, sploh v primeru manjših klubov (European Court reports 1995).

5.6 Odločitev sodišča v primeru Bosman

Decembra 1995 se je Evropsko sodišče v primeru Bosman izreklo, da pravila mednarodnega nogometa, ki zadevajo trg igralcev, kršijo Maastrichtsko pogodbo, saj preprečujejo mednarodno konkurenco za profesionalne športnike – v tem primeru nogometaše. Sodba je pomenila, da klubi in vodstvo nacionalnih lig ne smejo omejevati svobode gibanja igralcev preko nacionalnih meja. Izrek je eliminiral tudi kvote na število tujih igralcev, ki lahko igrajo za ekipo v nacionalni ligi (Noll 1999, 17).

Mnenje Evropskega sodišča je bilo: glede na veliko družbeno pomembnost, ki jo ima šport in nogomet nasploh v EU, je namen, ohranjati ravnotežje med klubi z vzdrževanjem določene stopnje enakosti in negotovosti v smislu rezultatov ter bodriti rekrutiranje in vzgojo mladih igralcev, sprejet kot popolnoma legitimen (European Court reports 1995).

Odločitev Evropskega sodišča v primeru Bosman je bila, da je odškodnina za transfer igralca po preteku pogodbe nelegalna. Prav tako je nelegalno omejevanje tujih igralcev. Evropsko sodišče je še dodalo, da je potrebno rzsodbo uvesti takoj, brez tranzicijskega obdobja (Schmidt 2007, 20).

Dogovor oziroma »gentelmski sporazum« o pravilu 3 + 2 med Evropsko komisijo in UEFA je z odločitvijo Evropskega sodišča prenehal. Plačila za mednarodne transferje igralcev, po preteku pogodb, in nacionalne kvote niso kompatibilne s členi Sporazuma o Evropski uniji (Parrish 2002, 6).

Sodišče je v primeru Bosman potrdilo tudi, da se pogodbe, ki se pojavljajo v športu, ne razlikujejo od običajnih pogodb in so podrejena splošnim pravnim pravilom. Šport ni izvzet iz prava in splošna pravna pravila se uporabljajo tudi za razmerja, v katera vstopajo športniki (Podlipnik 2006, 187).

Rzsodba v primeru Bosman je spodbudila nova vprašanja na področju pravne športne ureditve v EU. Razvidno je bilo, da bodo sledila še mnoga vprašanja, na katera bo potrebno odgovoriti.

5.7 Odzivi po rzsodbi

V tem delu podajam nekatere odzive akterjev, ki so na tak ali drugačen način povezani z nogometom, in so podali mnenje o rzsodbi.

Najekstremnejša reakcija je prišla iz Nemčije oziroma klubov v Nemčiji. Klubi so bili mnenja, da bodo z novim pravilom o transferjih izgubili moč in vpliv ter da bo s tem ogrožen celotni nogometni sistem ter struktura. Klubi v angleški Premier ligi so izrazili bojazen, da trening in razvoj mladih igralcev naj ne bi bila dobra naložba, saj bi učinek koristil drugim klubom. Klub z vlaganjem v razvoj igralca porabi veliko finančnih sredstev in si zato obeta korist od tega igralca. V kolikor bi igralca drugi klubi dobili zastonj, je trud, vložen v igralca, nepomemben (Weiss v Schmidt 2007, 20).

Schamberger (v Schmidt 2007, 21) je navedel, da bo v primeru popolne izvršitve rzsodbe prišlo do tega, da bo nogomet izgubil svoje privržence, navijači pa bodo izgubili

interes za nogomet. Menil je, da je navijačem pomembno lokalno poreklo igralca, saj bi v primeru svobode gibanja domači igralci izgubili svoj primat v klubih, s tem pa bi tudi zanimanje gledalcev postajalo čedalje manjše. Po njegovem naj bi postavili nova pravila glede tujih igralcev, saj bi le s tem ohranili popularnost nogometa.

Zanimivo interpretacijo dogodkov, ki bi lahko sledili v prihodnosti, je podal Roger G. Noll (Noll 1999, 18–22). Po njegovem mnenju naj bi imel Bosmanov proces pomembno posledico v evropskem športu z uveljavitvijo večje konkurenčnosti na trgu igralcev. Najboljše ekipe, pa ne samo v nogometu, temveč tudi v ostalih moštvenih igrah, bodo imele bolj mednarodno zasedbo igralcev, saj si finančno najmočnejše ekipe lahko privoščijo najboljše igralce. Najboljši igralci posameznih držav bodo imeli možnost pokazati svoje znanje izven meja svojih držav in to naj bi povečalo tudi zanimanje klubov za igranje večjega števila mednarodnih tekem. Kljub Bosmanovi razsodbi je v Evropi povečana ekonomska in politična integracija že nakazovala večje mednarodno sodelovanje in tekmovanje. Po mnenju avtorja bo Bosmanov primer neizbežno poskrbel za povečanje mednarodnega klubskega tekmovanja v Evropi. Evropski sistem nogometnih lig je tak, da ima vsaka posamezna država svoje državno prvenstvo – nogometno ligo. V tej ligi se ekipe borijo za naslov prvaka, slabše pa tudi za obstanek v ligi. Zadnje uvrščene ekipe na koncu tekočega prvenstva izpadejo v nižji rang tekmovanja. Iz nižjega ranga pa se najboljše uvrstijo v višji rang.

Noll meni, da se bo v Evropi oblikoval podoben sistem profesionalnih lig, tak kot obstaja v ZDA, kjer imajo ustanovljeno ligo za košarko – NBA, ameriški nogomet – NFL, hokej – NHL in bejzbol – MLB, ki so monopolne na svojem področju. Nastale naj bi ena ali več evropskih mednarodnih lig, ki bi bile zaprtega tipa, kar pomeni brez izpadanja in napredovanja ekip, podobno kot je to v ZDA (Noll 1999, 18–22).

Ustanovitev zgoraj navedene mednarodne lige se v Evropi ni zgodila. Obstaja več mednarodnih tekmovanj, ki potekajo pod okriljem UEFA, in to so Liga Prvakov, ki je najprestižnejše evropsko mednarodno tekmovanje, Pokal UEFA in INTERTOTO pokal. Začetki Lige Prvakov segajo v leto 1955, v sedanji obliki pa obstaja od sezone 1992/1993 naprej (UEFA 2008c).

Pokal UEFA je nastal kot tekmovanje, v katerem so nastopala trgovsko–sejemska mesta, ki so sodelovala med seboj. Začetki segajo prav tako v leto 1955, dva tedna po ustanovitvi predhodnice Lige Prvakov, vendar pod drugačnim imenom. Ime Pokal UEFA dobi v sezoni 1971/1972, ko to tekmovanje pod svoje okrilje vzame UEFA (UEFA 2008d).

INTERTOTO pokal ima svoje začetke v letu 1961, pod imenom Mednarodni nogometni pokal, leta 1995 pa ga pod okrilje vzame UEFA in se preimenuje v Intertoto pokal (UEFA 2008f).

Glede na letnice nastanka omenjenih tekmovanj je razvidno, da Bosmanov proces ni imel vpliva na razvoj mednarodnih klubskih tekmovanj, kot so to napovedovali številni zgoraj omenjeni strokovnjaki.

5.7.1 Odziv UEFE

Reakcija UEFE na odločitev Evropskega sodišča je bila ostra, bila je mnenja, da so posledice na odločitev zelo obsežne. Svoje mnenje in zaskrbljenost je podala v naslednjih točkah:

- UEFA je zaskrbljena, da bo rzsodba izpostavila bistvene športne aktivnosti pravu in zakonom EU, ki ga nameravajo urejati kot ekonomsko tržno aktivnost. Šport je poseben in deluje pod drugačnimi tržnimi pogoji kot navadna industrija, s pogoji, trdno zasidranimi v evropskem modelu športa;
- UEFA domneva, da je rzsodba zmanjšala konkurenčno ravnotežje v evropskem nogometu, saj je pripomogla k inflaciji plač ter s tem ogrozila celotno finančno stabilnost športne panoge. Z ustvarjanjem prostega trga v trgovanju z igralci v Evropi je odločitev spodbudila večje, bogatejše klube, da prosto kupujejo igralce ter s tem ustvarjajo tekmovalno neskladnost in zmanjšujejo nepredvidljivost tekmovanja. To pa je v nasprotju z osnovnimi običaji v športu. Poleg tega je UEFA zaskrbljena tudi zaradi naraščajoče komercializacije športa. Ta naj bi

velikim klubom omogočala redistribucijo financ, kar ima negativen vpliv na konkurenčno ravnotežje in investiranje v amaterski šport;

- Razsodba zagotovo ne spodbuja klube k investiranju v izobraževanje, razvoj in trening lokalnih talentov, temveč prispeva k vedno večjemu zanašanju na transferni trg za rekrutiranje novih igralcev;
- Močno povečanje mednarodnih transferjev je prekinilo povezavo med klubi in lokalnim okoljem;
- Delovna mobilnost je prispevala k oslabitvi nacionalnih moštev, saj se je zmanjšalo število igralcev, možnih za izbor v nacionalno reprezentanco. Poleg tega nastane še problem nadzora nad igralci, ki igrajo v drugih prvenstvih, in spremljanja njihovega napredka (Miettinen in Parrish 2007).

5.8 Stanje po Bosmanovem procesu

Dve najbolj očitni posledici na odločitev Evropskega sodišča sta bili:

- odprava plačila odškodnine za transnacionalni prestop igralca, kateremu poteče pogodba, znotraj območja Evropske unije za prebivalce EU,
- ukinitvev nacionalnih kvot za državljane EU v klubskem nogometu v EU.

Kar zadeva transferni sistem gledano v celoti, je odločitev Evropskega sodišča nekatere dele sistema izpustila oziroma je na nekaterih delih ostal status quo. Nacionalni prestopi in prestopi, ki se zgodijo med potekom veljavne pogodbe so bili zunaj področja, obravnavanega v sodbi. Razsodba se nanaša na del, ki je zajet v členu o svobodi gibanja, ta člen pa se ne nanaša na odnose, ki zadevajo notranje stanje držav članic (Nilsson 2006, 14).

Zelo zanimiv vidik sodbe je bil ta, po kateri je samo za tuje igralce veljalo, da lahko zapustijo klub brez odškodnine po preteku pogodbe, medtem ko je za igralce, ki so ostali znotraj iste države, še vedno veljalo staro pravilo. Zanimiv primer se je odvil v Nemčiji, kjer je igralca, ki mu je potekla pogodba s klubom Borussia Dortmund, želel v svoje vrste

pripeljati Bayern München. Nogometni klub iz Dortmunda je, kljub poteku pogodbe, želel od Bayerna odškodnino, zato je slednji zagrozil, da bo igralca najprej poslal v klub v Franciji in ga nato pripeljal nazaj v Nemčijo, saj bi se s tem izognil plačilu, po interpretaciji novega pravila. Grožnja s strani Bayerna je prisilila klub iz Dortmunda, da se je odrekel odškodnini in pristal v dogovor. Ta absurдни scenarij pa je že naznanil potrebo po ponovnem pregledu in korekturi teh pravil (Schmidt 2007, 21–24).

Nogometaši so po preteku pogodbe svobodni pri nadaljevanju kariere, vendar v praksi temu ni tako. Igralci sedaj enostavno ne oddelajo pogodb do konca, saj podpisujejo pogodbe na daljši rok. Prodaja igralcev se tako prične pred koncem pogodbe ali pa so igralci, ki se približujejo koncu pogodbe, izopstavljeni pritisku, s katerim jih klub prisili v podaljšanje pogodbe. V nasprotnem se lahko zgodi, da jih klub izloči iz ekipe in jih s tem prikrajša za igranje (Blanpain 2006).

Bosmanov primer je služil kot pogonska sila, ki je nogomet postavil v aktivno regulativno okolje Evropske unije. Do leta 1998 je bilo ocenjeno, da šport predstavlja 3 % svetovne blagovne menjave, zato mnenja, da je nogomet še vedno socialna zadeva, niso bila na mestu. Kljub temu da je nogomet doživel finančno modernizacijo, pravice in status igralcev takega napredka niso bile deležne. Ti faktorji so sodbo obrnili v Bosmanovo korist (Parrish 2002, 2).

Bosmanov primer je mejnik, ne toliko zaradi sodbe in odločitve Evropskega sodišča, kot zaradi posledic, ki jih je pustil v svetu nogometa. Legalno gledano, izid sojenja ni presenečenje. Sistem transferjev je bil že dalj časa pod drobnogledom institucij EU in soočenje s pravom EU, v luči predpisov o svobodi gibanja, ni presenečenje. Presenetljivo je to, koliko časa je trajalo, da je prestopni sistem prišel pred Evropsko sodišče (Nilsson 2006, 11).

Krovni organizaciji, tako svetovna FIFA kot evropska UEFA, se z odločitvijo Evropskega sodišča nista strinjali, vendar sta se po letih nesoglasij, konec leta 2000 podredili Evropski komisiji. V dokumentu, ki je vseboval vrsto predlogov, sta organizaciji še vedno pod vprašaj postavljali pravno veljavo odločbe, vendar priznavali, da je transferni (prestopni) sistem potreben ponovnega pregleda in morebiti popravkov.

Podali sta svoje predloge popravkov, ki naj bi jih prenovljeni transferni sistem moral vsebovati. Ključni elementi so:

- stabilnost pogodb mora biti obvarovana,
- klubi morajo biti nagrajeni za vlaganje v razvoj mladih igralcev,
- novi transferni sistem mora zagotoviti razdelitev dohodka, ki bo vzpostavljajal ravnotežje med klubi (Parrish 2002, 8).

Da je bil Bosmanov proces velik mejnik v športu in nogometu nasploh, potrjujejo tudi besede predsednika SPINSA, izrečene na srečanju predsednikov nogometnih sindikatov v Evropskem parlamentu. Namen srečanja je bil evropskim poslancem pojasniti, zakaj so bile spremembe nujne in kaj je potrebno še postoriti. Ustvariti je potrebno socialni dialog ter socialne pogodbe znotraj športa v EU. Predsednik SPINSA je poudaril, da se je zgodil premik, saj so športniki, z Bosmanovim primerom, prvič dobili enake pravice kot ostali zaposleni. Nogometiši so dobili moč in prvič se je pojavilo pravo tržišče tudi v nogometu. Sedaj tudi igralci lahko zaslužijo, prej so služili samo klubi. Zavedati se je potrebno, da so bili igralci (do pred kratkim) skoraj brez pravih pravic. Sedaj se stanje počasi izboljšuje, a klubi imajo še vedno veliko prednost v dialogu z nogometiši. S tem je bil storjen majhen, a zelo pomemben korak k okrepitvi položaja igralcev in športnikov nasploh (STA 2005).

5.9 Novosti na nogometnem trgu po Bosmanu

Odločitev v Bosmanovem procesu je v nogomet prinesla mnoge spremembe, povečalo se je samo sodelovanje med akterji, UEFA in FIFA pa sta začeli upoštevati tudi glas nogometašev, zastopanih s strani FIFPro, ter sodelovati z EU.

5.9.1 Priznanje FIFPro

Po Bosmanovem primeru, leta 1995, je bila organizacija FIFPro²² sprejeta s strani FIFE in UEFA kot uradni zastopnik nogometašev. Leta 1998 je FIFPro uradno priznala še Evropska komisija. V tem obdobju je Evropska komisija izrazila svoje nezadovoljstvo z obstoječim sistemom agentov, ki zastopajo igralce. FIFA je kasneje uporabila znanje in izkušnje FIFPro s tega področja in zasnovala nov pravilnik za agente FIFE, katerega je Evropska komisija odobrila in je leta 2000 stopil v veljavo. Nova pravila so pomemben korak naprej, a kljub temu FIFPro verjame, da je še vedno veliko prostora za napredek. Transparentnost narašča in v prihodnosti se bo tudi na področju finančnih manevrov izkazala s povečano kontrolo. Poleg tega ima velik pomen tudi razvoj novega mednarodnega transfernega sistema. Tudi tu je Komisija vztrajala, da FIFPro sodeluje pri pripravi novih pravil. Skupaj z UEFA in FIFA naj bi posredovali alternativo, ki bi boljje sovpadala z evropskim pravom kot obstoječ sistem. Organizacije so poizkušale poiskati primerno ravnotežje, ki bi zadovoljilo tako pravo EU kot specifični nogometni svet. Po pogajanjih in sklenjenem dogovoru so tako FIFA, UEFA in FIFPro poudarjale pomen sodelovanja in neposredno vpletenost igralcev, zastopanih s strani FIFPro, v novi sistem. Diskusija z Evropsko komisijo je pripeljala do pobude, v kateri je bil namen vzpostaviti socialni dialog, ki naj bi pomenil kolektivno-pogajalski dogovor za evropski nogomet. Komisija je pooblastila FIFPro za posredovanje vsebine v tem socialnem dogovoru. Kolektivni pogajalski dogovor za evropski nogomet je bistven v doseganju standardizacije številnih pomembnih nogometnih zadev, kot so:

²² FIFPro je mednarodna organizacija, ki zastopa profesionalne igralce nogometa, ustanovljena leta 1965. Ključna elementa delovanja organizacije sta enotnost in solidarnost (FIFPro 2008a).

- prestopi,
- doping,
- licence,
- trening kompenzacije (FIFPro 2008a).

5.9.2 Nov transferni sistem

V nogometu je od transformacije igre iz amaterske v profesionalno obstajal transferni (prestopni) sistem. Pred Bosmanovim procesom in odločitvijo Evropskega sodišča v tem primeru je veljal transferni sistem, sprejet pod okriljem FIFE, ki je deloval kot stroga omejitev v mobilnosti in svobodi igralcev in njihovih pogodb. Transfer ali prestop je po definiciji proces, v katerem igralec, ki pripada nekemu klubu, zamenja ta klub z drugim oziroma prestopi iz enega v drugi klub. V praksi lahko klub obdrži usluge, ki jih ponuja igralec, tudi po preteku pogodbe, ali pa ga proda drugemu klubu in zahteva odškodnino za prestop. Prestop igralca, ki je vezan s pogodbo ali pa mu je pogodba potekla, je možen samo ob plačilu odškodnine, s strani novega kluba njegovemu staremu klubu (Nilsson 2006, 6).

Tak transferni sistem je deloval pred izrekom sodbe v Bosmanovem procesu. Po tem procesu pa je pod pritiski EU-institucij FIFA, v sodelovanju UEFA in FIFPro, po dolgotrajnih pogajanjih predlagala nov transferni sistem.

V pogajanjih med UEFA/FIFA in Komisijo je svoje mnenje, na pobudo Komisije, podala tudi FIFPro. Kljub nekaterim nesoglasjem je bil marca 2001 sklenjen dogovor o ponovni sestavi transfernega sistema za profesionalne nogometaše. Dogovor predstavlja kompromis med interesi vpletenih strani (Parrish 2002, 8).

Dogovor vsebuje natančnejša pravila:

- v primeru prestopa igralcev, mlajših od 23 let, se uvede kompenzacija, kot poplačilo za vložen trud v razvoj igralca, še posebej za manjše klube;

- vzpostavitev solidarnega mehanizma, ki bo razdelil pomemben del dohodkov, klubom, vpletenim v razvoj in trening igralcev, še posebej amaterskim;
- vzpostavitev enega prestopnega obdobja²³ v sezoni (med 1. in 31. januarjem), z omejitvijo do enega prestopa za igralca v tekoči sezoni;
- določeni sta minimalna pogodba (za eno leto) in maksimalna pogodba (za pet let);
- pogodbe morajo biti varne vsaj tri leta, do 28. leta starosti igralca in dve leti po tej starosti;
- predstavljen je sistem sankcij za ohranjanje primerne in pravilnega delovanja tekmovanja, tudi v primeru enostranskega kršenja pogodbe;
- v primeru enostranske prekinitve pogodbe, s strani igralca ali kluba, sledi finančna kompenzacija;
- sorazmerne sankcije bodo uporabljene za igralce, klube ali agente, v primeru enostranske prekinitve pogodbe brez pravega razloga, v varnem obdobju;
- arbitraža je prostovoljna in ne predstavlja zatočišča pred državnim sodiščem (Nilsson 2006, 22).

Glede na dosežen kompromis je dogovor vsekakor bolj naklonjen nogometnim vodilnim telesom (UEFA/FIFA), kot pa igralcem, kar pa ni všeč FIFPro. FIFPro je želela, da bi bil dogovor bolj prizanesljiv do igralcev, in je celo vpeljala legalne postopke pred bruseljskim sodiščem na prvi stopnji, v želji po pregledu novih pravil in ujemanju le-teh s pravom EU. Ta proces je bil kasneje ustavljen zaradi dogovora med FIFO in FIFPro o sodelovanju FIFPro pri implementaciji novih ukrepov (Nilsson 2006, 22).

²³ Prestopno obdobje je obdobje, v katerem si klubi lahko zagotovijo nove igralce. V Evropi je to med 1. in 31. januarjem (med sezono) ter med 1. julijem in 31. avgustom (po koncu sezone), z rahlimi odstopanji v nekaterih državah.

5.9.3 Pravilo doma vzgojenega igralca in pravilo 6 + 5

Pravilo doma vzgojenega igralca in pravilo 6 + 5, sta novi pravili, ki sta ju UEFA in FIFA razvili v zadnjih letih ter predstavili javnosti.

UEFA ima v pripravi nov sistem, tako imenovano »Pravilo doma vzgojenih igralcev« (Home Grown Player Rule),²⁴ ki pa se še razvija, in na katerega institucije EU še niso podale končne odločitve. Temu pravilu so institucije EU bolj naklonjene, kot pa pravilu 6 + 5, ki je podan s strani FIFE. UEFA zatrjuje, da ne gre za omejevanje tujih igralcev. Novo pravilo pravi, da bo moštvo, za tekmovanja pod okriljem UEFA, še naprej omejeno na 25 igralcev. Postopoma se bo uveljavilo, da bo moralo moštvo imeti v svoji ekipi najprej 4 doma vzgojene igralce, kasneje se bo temu dodalo še eno mesto več za doma vzgojenega igralca ter še dodatno mesto za igralca, vzgojenega pod okriljem domače zveze, pod katero spada klub. Končna oblika pravila naj bi tako imela štiri, v klubu vzgojene igralce, in štiri igralce, vzgojene v katerem koli drugem klubu, ki spada pod okrilje nacionalne zveze. Tako bo v moštvu 25 igralcev, vsaj 8 igralcev, ki so vzgojeni v domačem okolju. (Miettinen in Parrish 2007).

Pravilo 6 + 5, katerega pobudnica je FIFA, pa je naletelo na takojšnje neodobranje s strani pristojnih institucij EU. To pravilo pravi, da naj bi na začetku tekme vsak klub imel na igrišču po 6 igralcev, ki so primerni za igranje v nacionalnem moštvu države, v kateri je klub nastanjen (FIFA 2008e).

Opisani pravili zopet posegata na področje svobode gibanja in diskriminacije, kot je to že bilo v primeru Bosman, kar je za institucije EU občutljivo vprašanje.

²⁴ Home grown player rule ali Pravilo doma vzgojenega igralca pomeni, da je ta igralec vzgojen in treniran pod okriljem kluba ali pod okriljem katerega koli drugega kluba, le da ta spada pod okrilje nacionalne zveze. Igralec mora biti, neodvisno od njegove narodnosti, registriran v sedanjem klubu vsaj tri sezone med 15. in 21. letom starosti (Miettinen in Parrish 2007, 3).

Odziv EU je bil jasen. V tem primeru mora FIFA pokazati »rdeči karton«, ker je to pravilo diskriminatorno in zato nekompatibilno s pravom EU, medtem ko je pravilo UEFA skladno in izpolnjuje načela svobodnega gibanja delavcev, zato mu je EU tudi bolj naklonjena (Hodges in agencies 2008).

6 ZAKLJUČEK

Evropa je tudi v sodobnem času zibelka nogometnega sveta. Tu so najboljši klubi z veliko sredstvi, dobrimi igralci in razvito infrastrukturo. Želja vsakega igralca je igrati na razvitem Zahodu, v Evropi, in prav ta ogromna mobilnost igralcev zahteva bolj enakopravna in urejena pravila.

V nalogi smo spoznali, da je bil Bosmanov proces pomemben mejnik, ne samo v nogometu, temveč tudi v športu nasploh. Po tem odmevnem primeru so se igralci in športniki še bolj zavzeli za svoje delovne pravice in njihovi zagovorniki, združeni v raznih sindikatih, so dobili večji pomen in začeli so bolj pogumno izražati svoja mnenja. EU je s svojimi institucijami postala pozorna na dogajanje v športni panogi in je tako pripravljena sodelovati s športnimi avtoritetami. Dejstvo je, da so spremembe dosegljive le ob dialogih med vpletenimi akterji, vendar pa to ni vedno možno. Klubi želijo uveljaviti sebi naklonjena pravila, igralci se zavzemajo za svoja stališča in pravice, športne zveze pa so krovne organizacije, v katerih poteka počasen birokratski mehanizem, in so nenaklonjene korenitim spremembam. Poleg tega so prisotni še številni sponzorji, ki omogočajo delovanje posameznih klubov, mediji, ki plačujejo ogromne zneske za prenose tekem in s tem dobijo tudi pravico v odločanju, ter posamezni politični veljaki, ki jim pojavljanje na tekmah morda pripomore k boljši javni podobi. V EU, kjer velja enoten trg, so tako tudi športniki dobili svoje pravice, za katere so bili prej prikrajšani. Dobili so še več, možnost boljšega zaslužka in večje izbire pri delu.

Bosman je imel pogum in željo po spremembi določenih stvari v svetu nogometa in je zato žrtvoval svojo kariero. Pred njim so že bili športniki, ki so poskušali doseči spremembe, a brez večjega uspeha. Po njegovem procesu se je na sodiščih znašlo veliko podobnih primerov, ki nakazujejo na nesoglasje športnih pravil in prava EU. Morda je športna panoga res specifična oblika in jo je potrebno tako tudi obravnavati, a vendarle je pomembno, da se sklepajo kompromisi in razrešujejo pereči problemi.

Bosmanov proces je, vzporedno z globalizacijskimi procesi, v nogomet vnesel številne spremembe. V letih po Bosmanu je predvsem v Evropi opazno povečanje števila igralcev

drugih narodnosti, kar nekateri sprejemajo z negodovanjem, spet drugi z odobravanjem. Vrhunski klubi imajo v svojih ekipah igralce številnih narodnosti. Prihaja do tega, da v začetnih enajstERICAH ni več igralca, ki bi bil državlján države v kateri se klub nahaja.

V sodobnem svetu, predvsem v nogometu, šteje le kakovost. Nogometni trg se je po uvedbi sprememb, razširil na ves svet. Nastal je enoten trg in izbira je ogromna. Prehajanje igralcev preko meja sovпада z globalizacijskimi procesi in tudi porast tujih vlagateljev v klube kaže na to, da so meje padle in da ovir, razen ogromne količine finančnih sredstev, za vstop v nogomet ni. Igralci so postali produkt, ki se ga proizvaja in prodaja. Nogomet kot športna panoga je zanimiv produkt, ki je podvržen zahtevam modernega sveta in potrebam medijev. Sodobnim razmeram se je dobro prilagodil, se preoblikoval in glede na popularnost, ki jo ima v svetu, je možnost za uspeh velika.

Omenjeni primeri iskanja rešitev in usklajevanja novih pravil nogometnih institucij so znak, da se na področju sodelovanja med nogometnimi akterji, kot so igralci, klubi in zveze, stvari premikajo na bolje. Vendar se kljub temu pojavljajo nova vprašanja, saj s porastom števila tujih igralcev, v nogometnih ligah širom Evrope, postaja problem rasizma in diskriminacije še bolj očiten. To so teme, ki so bile v primeru Bosman nekako postavljene v ozadje, so pa v današnjem času pogoste in sodobni družbi ne ravno v ponos.

7 LITERATURA

- Arsenal*. Dostopno prek: <http://www.arsenal.com/home> (21. november 2008).
- Bairner, Alain. 2001. *Sport, Nationalism and Globalization: European and North American Perspectives*. New York: Suny Press.
- Baker, William Joseph. 1982/1988. *Sports in the Western world*. Urbana: University of Illinois Press.
- Ben-Porat, Amir. 2002. The Political Economy of Soccer: The Importation of Foreign Soccer Players to the Israeli League. *Soccer and Society* 3 (1): 54–68.
- Blanpain, Roger. 2006. 10 years of Bosman: the fight for player freedom continues. *The International Sports Law Journal* (Januar–April). Dostopno prek: http://findarticles.com/p/articles/mi_m2ABX/is_1-2/ai_n25012269/pg_1?tag=artBody;coll (4. december 2008).
- Boniface, Pascal. 2002. *Football as a Factor (and a Reflection) of International Politics*. Dostopno prek: <http://www.ceri-sciences-po.org/archive/june02/artpb.pdf> (2. december 2008).
- Brown, Adam. 2000. European football and the European Union: Governance, Participation and Social Cohesion – towards a policy research agenda. *Soccer and Society* 1 (2): 129–150.
- De La Rochefoucauld, Estelle. 2002. *Collection of sport-related case-law*. Dostopno prek: http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_264.pdf (16. november 2008).
- Europa. 2008. *Pogodba o Evropski skupnosti za premog in jeklo*. Dostopno prek: http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_2/index_sl.htm (9. december 2008).
- European Court reports*. 1995. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61993J0415:EN:HTML> (16. november 2008).

FFF. 2008. *Equipe de France: Tous les jours – Kopaszewski Raymond*. Dostopno prek: http://www.fff.fr/servfff/historique/historique_new.php?cherche_joueur=KOPA&submit=go (8. november 2008)

FIFA. 2008a. *The history of football: Foundation*. Dostopno prek: <http://www.fifa.com/classicfootball/history/fifa/historyfifa1.html> (16. september 2008).

--- 2008b. *Mission: FIFA Brand. Our Commitment*. Dostopno prek: <http://www.fifa.com/aboutfifa/federation/mission.html> (16. september 2008).

--- 2008c. *The History of Football: The Global Growth*. Dostopno prek: <http://www.fifa.com/classicfootball/history/game/historygame4.html> (16. september 2008).

--- 2008d. *History of FIFA – Globalisation*. Dostopno prek: <http://www.fifa.com/classicfootball/history/fifa/historyfifa8.html> (15. november 2008).

--- 2008e. *6+5 rule is crucial*. Dostopno prek: <http://www.fifa.com/aboutfifa/federation/president/news/newsid=762500.html> (26. november 2008).

FIFPro. 2008. *FIFPro History*. Dostopno prek: <http://www.fifpro.org/index.php?mod=plink&id=2552> (21. november 2008).

Foer, Franklin. 2005. *Nogomet od Arkana do Berlusconi: nacionalizem, politika in denar na nogometnih igriščih*. Mengeš: Založba Ciceron.

Gil Parejo, Angel Maria. 2000. *The International Development of Sport and the International Olympic Committee. Toward Sport Globalization*. Dostopno prek: http://www.ioa.org.gr/books/reports/2000/Report2000_155.pdf (12. oktober 2008).

Giulianotti, Richard. 1999. *Football: A sociology of the global game*. Cambridge: Polity Press.

Goldblatt, David. 2006. *The Ball is Round: A global history of football*. London: Penguin group England.

Hodges, Vicky and agencies. 2008. Fifa Congress backs president Sepp Blatter over '6+5' foreign quota proposal. *The Telegraph*, 30. maj. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/sport/football/2301939/Fifa-Congress-backs-president-Sepp-Blatter-over-%2765%27-foreign-quota-proposal.html> (26. november 2008).

ICSSPE. 2008. *History and Mission*. Dostopno prek: <http://www.icsspe.org/index.php?m=1&PHPSESSID=03cce692c9b310ba2c0b0fc648a496fc> (30. november 2008).

International Olympic Committee. 2008. *Pierre de Coubertin. A life dedicated to the revival of the Olympic Games*. Dostopno prek: http://www.olympic.org/uk/passion/museum/permanent/coubertin/index_uk.asp (5. december 2008).

Jean-Marc Bosman. 2008. *Before the Bosman ruling*. Dostopno prek: <http://www.jean-marc-bosman.com/Before-the-Bosman-Ruling.html> (16. november 2008).

Kelso, Paul. 2009. Alisher Usmanov tightens grip on Arsenal. *The Telegraph*, 16. februar. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/sport/football/leagues/premierleague/arsenal/4641328/Alisher-Usmanov-tightens-grip-on-Arsenal.html> (17. februar 2009).

Lawrence, Amy. 2006. Arsenal vs. Liverpool: Wenger defends his foreign legion. *The Observer*, 12. marec. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/football/2006/mar/12/sport.comment1> (18. november 2008).

Manzenreiter, Wolfram. 2004. Japanese football and world sport: raising the global game in a local setting. *Japan Forum: The International Journal of Japanese Studies* 16 (2): 289–313.

McArdle, David. 2000. Football and the European Union after Bosman. *Football studies* 3 (2): 43-66.

Miettinen, Samuli in Richard Parrish. 2007. Nationality Discrimination in Community Law: an Assessment of UEFA Regulations Governing Player Eligibility for European Club Competitions (the Home Grown Player Rule). *Entertainment and Sports Law*

Journal 5 (2). Dostopno prek: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/eslj/issues/volume5/number2/miettinen_parrish (17. november 2008).

Nilsson, David. 2006. *The Revised FIFA Regulations for the Status and Transfer of Players' Compatibility with EC Competition Law – The Transfer System Revisited*. Dostopno prek: [http://www.jur.lu.se/Internet/Biblioteket/Examensarbeten.nsf/0/10782A823C011F29C125719400436399/\\$File/exam.pdf?OpenElement](http://www.jur.lu.se/Internet/Biblioteket/Examensarbeten.nsf/0/10782A823C011F29C125719400436399/$File/exam.pdf?OpenElement) (16. november 2008).

Noll, G. Roger. 1999. Competition Policy in European Sports: After the Bosman Case. V *Competition Policy in Professional Sports. Europe after the Bosman Case*, ur. Stefan Késenne in Claude Jeanrenaud, 17–44. Antwerp: Uitgeverij De Boeck.

Parrish, Richard. 2002. Football's Place in the Single European Market. *Soccer and Society* 3 (1): 1–21.

--- 2003a. *Sports Law and Policy in the European Union*. Manchester: Manchester University Press.

--- 2003b. The politics of sports regulation in the European Union. *Journal of European Public Policy* 10 (2): 246–262.

Podlipnik, Jernej. 2006. Status športnika v moštvenem športu, primerjalnopravno in v slovenski zakonodaji. *Podjetje in delo*, (17. februar).

Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti. 1957. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=200424> (10. december 2008).

Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sophia.

Rimski pogodbi. 1957. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=200424> (10. december 2008).

Sambidge, Andy. 2008. UAE bank launches football investment fund. *Arabianbusiness*, 6. november. Dostopno prek: <http://www.arabianbusiness.com/537360-uae-bank-launches-football-investment-fund> (2. december 2008).

Schmidt, Daniel. 2007. *The effects of the Bosman case on the professional football leagues with special regard to the top-five leagues*. Dostopno prek: <http://www.grin.com/e-book/111645/the-effects-of-the-bosman-case-on-the-professional-football-leagues-with> (12. november 2008).

Scholte, Jan Aart. 2000/2005. *Globalization: a critical introduction*. New York: Palgrave Macmillan.

Scott, Matt. 2006. Takeover bid could change face of football. *The Guardian*, 18. marec. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/football/2006/mar/18/newsstory.sport9> (12. december 2008).

Shank, Matthew D. 2004. *Sports Marketing: a Strategic Perspective*. Upper Saddle River (NJ): Prentice Hall.

STA. 2005. Bosman le prvi korak, potrebujemo nove spremembe. *Dnevnik*, 14. december. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/sport/156254> (28. december 2008).

Statut sodišča. 2008. Dostopno prek: <http://curia.europa.eu/sl/instit/txtdocfr/txtsenvigueur/statut.pdf> (21. november 2008).

Stead, David. 2003. Sport and the Media. V *Sport and Society: A Student Introduction*, ur. Barrie Houlihan, 184–200. London, Thousand Oaks: Sage Publications.

Šugman, Rajko. 1997. *Zgodovina svetovnega in slovenskega športa*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Šugman, Rajko, Jakob Bednarik in Borut Kolarič. 2002. *Športni menedžment*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

UEFA. 2008a. *UEFA Overview. 1954-1962: Birth of UEFA*. Dostopno prek: <http://www.uefa.com/uefa/aboutuefa/newsid=2476.html> (17. september 2008).

--- 2008b. *Platini urges ministers to act for sport*. Dostopno prek: <http://www.uefa.com/uefa/keytopics/kind=64/newsid=779899.html> (3. december 2008).

--- 2008c. *Competitions: UEFA Champions League – History*. Dostopno prek: <http://www.uefa.com/competitions/ucl/history/index.html> (21. november 2008).

--- 2008d. *Competitions: Cup UEFA – History*. Dostopno prek: <http://www.uefa.com/competitions/uefacup/history/index.html> (21. november 2008).

--- 2008e. *2007-to date: A new era begins*. Dostopno prek: <http://www.uefa.com/uefa/aboutuefa/newsid=77218.html> (21. november 2008).

--- 2008f. *Intertoto Cup. History*. Dostopno prek: <http://www.uefa.com/competitions/intertotocup/history/index.html> (21. november 2008).

Urad vlade za komuniciranje. 2008. *Evropska komisija*. Dostopno prek: <http://evropa.gov.si/institucije/evropska-komisija/> (1. december 2008).

Westerbeek, Hans in Aaron Smith. 2003. *Sport bussines in the Global Marketspace*. New York: Palgrave Macmillan.

Wright, George. 1999. Sport and Globalization. *Olympic Review Magazine* (oktober–november). Dostopno prek: <http://www.la84foundation.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1999/OREXXVI29/OREXXVI29q.pdf> (27. oktober 2008).